

Rusçuklu Ali Fethi Efendi'nin *Hilye-i Sultânî* Adlı Eserindeki İktibas Yöntemlerine Dair Bir Değerlendirme*

An Evaluation of the Methods of Quotation in Ruscuk Ali Fethi Efendi's Work *Hilye-i Sultani*

Hüseyin Şıra**

Öz

Rusçuklu Ali Fethi Efendi Osmanlı Devleti'nin büyük bir dönüşüm ve değişimden geçtiği 19. asrın ilk yarısında yaşamış âlim, şair, mutasavvif bir şahsiyettir. Aynı zamanda farklı alanlarda tercüme yapmış ve kütüphane kataloğu hazırlamıştır. Manzum ve mensur bir tarzda yazdığı *Milâd-ı Muhammediyye-i Hâkâniyye Hilye-i Fethiyye-i Sultâniyye (Hilye-i Sultânî)* isimli eserinde klasik şerh geleneğine uygun olarak Hz. Ali'den rivayet edilen hilye hadisini tercüme ve şerh etmiştir.

Çalışmanın giriş bölümünde hilye türü ile ilgili genel bir bilgi verilmiştir. Birinci bölümde Ali Fethi Efendi'nin hayatı ve eserleri tanıtılmış, ikinci bölümde *Hilye-i Sultânî*'nin şekil ve muhteva incelemesi yapılmıştır. Üçüncü bölümde eserdeki ayet ve hadis iktibasları ile Arapça şiirler kaynakları ve anlamları ile birlikte tablo şeklinde hazırlanmıştır. Sonuç bölümünde Ali Fethi Efendi, *Hilye-i Sultânî* ve bu eserdeki iktibas yöntemlerine dair bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Rusçuklu Ali Fethi, Hilye, Tercüme, Şerh, İktibas

Abstract

Rustchuk Ali Fethi Efendi was a scholar, poet, sufi who lived in the first half of the 19th century, when the Ottoman Empire was going through a great transformation and change. He also made translations in different fields and prepared a library catalog. In his work titled *Milâd-ı Muhammediyye-i Hâkâniyye Hilye-i Fethiyye-i Sultâniyye (Hilye-i Sultânî)*, which he wrote in the form of poetry and prose, he translated and commented on the Hazrat Ali's narrations of hilya in accordance with the classical commentary tradition.

In the introduction section of the study, general information about hilye type is given. In the first part, the life and works of Ali Fethi Efendi are introduced and in the second part, the shape and content of *Hilye-i Sultânî* are examined. In the third part, the verse and hadith quotations in the work and the Arabic poems are prepared in tabular form together with their sources and meanings. In the conclusion section, an evaluation of Ali Fethi Efendi, *Hilye-i Sultânî* and the methods of quoting in this work is made.

Keywords

Ruse/Rustchuk Ali Fethi, Hilye, Translation, Commentary, Quotation

* Bu makale yazarın 2008 yılında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından kabul edilen "Rusçuklu Ali Fethi Efendi, Hayatı, Eserleri ve Hilyesi" isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Sorumlu Yazar: Hüseyin Şıra (Arş. Gör.), Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Osmanlı Türkçesi ve İslami Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye. E-posta: tosyevi@myynet.com, ORCID: 0000-0002-7690-2217

Atf: Hüseyin Şıra, "Rusçuklu Ali Fethi Efendi'nin Hilye-i Sultânî Adlı Eserindeki İktibas Yöntemlerine Dair Bir Değerlendirme." *darulfunun ilahiyat* 31, 1 (2020): 137–168. <https://doi.org/10.26650/di.2020.31.1.0009>

Extended Summary

In the Ottoman Empire, which experienced a rapid change and transformation in terms of political, military, social, educational and educational institutions in the last century, literary products also changed. Along with Tanzimat, new genres such as novels, stories, essays and anecdotes entered Turkish literature. In addition, poems and masnavis continued to be written in accordance with the tradition of divan literature, and translations and interpretations were made in Arabic and Persian works. One of them is the type of hilya used in Ottoman culture to express the characteristics of the Prophet Muhammad and books that mention these qualities. The type of hilya, the best examples of which are from the 16th and 17th centuries, was mostly written for other prophets, the sect elders as well as for Ashara-i Mubashara, Hasan, and Husayin in the 18th and 19th centuries. In addition to Hazrat Ali's narrations of Hilye, various narrations were written in verse and prose. *Milâd-ı Muhammediyye-i Hâkâniyye-i Hilye-i Fethiyye-i Sultâniyye (Hilye-i Sultânî)* of Rustchuk Ali Fethi Efendi is the translation of a hilya as prose. It consists of two Turkish and two Arabic quatrains, one Arabic couplet and a total of 157 couplets from Turkish poems.

Ali Fethi Efendi, who grew up in the first half of the 19th century, was an Ottoman scholar who was chosen as a member of the Meclis-i Maârif-i Umûmiye and Encümen-i Dânis because of his character. Among his many services, he is one of the first Ottoman authors and translators with his studies in the fields of librarianship and geology. Ali Fethi Efendi who was also prominent in the field of science as well as his Sufi personality was one of the leading caliphs of Sheikh Ibrahim Efendi of Kuşadali, one of the important figures of the Shabaniyye branch of the Halvetism.

He wrote his works by translating and interpreting them instead of copyrights. He made translations on hadith, worships, morality and geology. In *Hilye-i Sultânî*, written in a classical commentary style to present to Sultan Abdulmecid, the author reflected the language and style characteristics of his era through both his poetry and prose. An understandable and clear language is dominant throughout his work. However, a language that is difficult to understand has been used, especially in long chained adjective clauses. The work also contains Sufi elements. He adopted a lyrical style in his poems in *Hilye-i Sultânî*. Stories are written in a didactic style. *Hilye-i Sultânî*, written in the form of poetry and prose, carries literary value from both angles. In the prose part, the order and rhyming utterance in the words used in adjectives are noteworthy. The author used different patterns of aruz in verse parts.

Hilye-i Sultânî consists of twelve chapters. In the first ten chapters, the miracles that took place before and during the birth of the prophet Muhammed, and the emergence of Mawlid ceremonies and the way they are performed are explained. In the eleventh chapter, the hilya narrations are translated and commented in accordance with the classical annotation tradition. In the last chapter, four caliphs are mentioned.

Hilye-i Sultânî is not just a hilye translation and commentary, as mentioned in the sources. In the first ten chapters of this work, it is understood that the miracles that occurred before and during the birth of Muhammad and the history of the Mawlid ceremonies are mentioned. In addition, the poems in the work also distinguish him from other prose hilyas.

In the introduction section of this work, some general information about hilye, a literary genre, is given. In the first part, the life and works of Ali Fethi Efendi is introduced and in the second part, the shape and content of *Hilye-i Sultânî* is examined. In the third part, the verse and hadith quotations in the work and the Arabic poems were prepared in tabular form together with their sources and meanings. In the conclusion section, an evaluation was made of Ali Fethi Efendi and the methods of quoting in *Hilye-i Sultânî*.

Giriş

Türk edebiyatında Hz. Peygamber’i konu alan Siyer-i Nebi, mevlid, na‘t, mirâciye, kırk hadis vb. türlerin yanında O’nun mübarek vasıflarını ve güzelliklerini anlatan manzum veya mensur hilyeler¹ kaleme alınmıştır. Arapça sözlüklerde “bezek, vasıflandırmak, nitelendirmek, yaratılış, gerdanlık suret, sıfat ve insanın dış görünüşü”; Türkçe sözlüklerde ise “Süs, ziynet, cevher, güzel yüz, güzel sıfatlar ve güzellikler manzumesi”² manalarına gelen hilye kelimesi Osmanlı kültüründe Hz. Peygamber’in vasıflarını, bu vasıflardan bahseden kitap ve levhaları ifade etmek için kullanılmıştır. Türk edebiyatında hilyeler hadis kitaplarındaki “Sıfâtü’n-Nebî” ve “Fezâil” gibi başlıklar atında ve “Şemâil” diye isimlendirilen eserler içerisinde ilk olarak yer almışlardır. Sonraları gelişerek müstakil bir edebî tür haline gelmiştir. XVI. asırda ilk örnekleri görülmeye başlanan hilyenin en eski mensur örneği Şeyhülislâm Hoca Saâdetin Efendi’nin (ö. 1008/1599) *Hilye-i Celile ve Şemâil-i Aliyye*’si, manzum örneği ise Şerifi mahlaslı bir şairin kaleme almış olduğu *Risâle-i Hilyetü’r-Rasûl* isimli eserdir.³ Türün en meşhur örneği ise Hâkânî Mehmed Bey’in *Hilye-i Saâdet*’idir. Ayrıca levha olarak ilk defa meşhur hattat Hafız Osman (ö. 1110/1698) tarafından hat ve tezhip sanatının estetik ölçüleri içerisinde düzenlenmiştir.

Hilyeler genellikle şu sıra takip edilerek yazılmıştır. Hz. Peygamber’in her vasfı ayrı ayrı ele alınarak önce bunu ifade eden ibârenin Arapça aslı verilmiş, ardından on beş-yirmi beyit halinde tercüme ve/veya şerhi yapılmıştır. Bazı müellifler bunun yanı sıra ibârelerin gramer özellikleriyle ilgili açıklamalar yapma gereği duymuşlardır. Hilyelerde esas olarak Hz. Peygamber’in fizikî özellikleri anlatılmakla birlikte bazı eserlerde ruhî portresiyle ilgili hususlara da yer verilmiştir. Zamanla Hz. Peygamber’in dışında diğer peygamberler, dört halife, aşere-i mübeşşere, Hz.

- 1 Ayrıntılı bilgi için bk. Zülfikar Güngör, “*Türk Edebiyatında Türkçe Manzum Hilye-i Nebeviler ve Nesimî Mehmed’in Gülistân-ı Şemâil’i*” (Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, 2000); a.mlf., “Türk Edebiyatında Hilye-i Nebevi Türünün Doğuşu Gelişimi ve Sebepleri,” *Tasavvuf* 10, no. 1 (2003): 185–199; Mehtap Erdoğan, “*Türk Edebiyatında Manzum Hilyeler*” (Doktora tezi, 2011, CÜSBE); Mustafa Uzun, “Hilye,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), XVIII, 44–47; Müjgan Cunbur, “Şemâil-i Şerife ve Hilye-i Nebeviler,” *Diyanet Dergisi Özel Sayı*, (1970): 37–45; Ali Yardım, “Hilye-i Sâadet: Peygamber Efendimizin Yaratılış Güzellikleri,” *Kubbealtı Mecmuası* 4, (1978): 12–25; Veli Aras, “Hilye ve Hilyeler,” *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* 4, (1981): 235–238.
- 2 Ahmed Vefik Paşa, *Lehce-i Osmânî*, Hazırlayan: Recep Toparlı (Ankara: TDK Yayınları, 2000), 642; Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1317), 558; Ali Nazîmâ ve Fâik Reşad, *Mükemmel Osmalı Lugati*, Hazırlayan: Necat Birinci vd. (Ankara: TDK Yayınları, 2009), 142; Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat* (Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 1998), 371.
- 3 Güngör, “Türk Edebiyatında Hilye-i Nebevi Türünün Doğuşu Gelişimi ve Sebepleri,” 190–191.

Hasan ve Hz. Hüseyin'in, din ve tarikat büyüklerinin bedenî ve ahlâkî özelliklerinden bahseden eserler de hilye olarak adlandırılmışlardır. Bunlar da Hilye-i Enbiyâ, Hilye-i Çâr-yâr-ı Güzîn, Hilye-i Aşere-i Mübeşşere, Hilye-i Hasaneyn, Hilye-i Evliya/Ulemâ şeklinde isimlendirilmiştir.⁴

Edebî bir tür olarak hilyenin ortaya çıkışıyla ilgili beş sebep zikredilmiştir. Bunlar Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'e duyulan engin sevgi ve büyük bir tahassür, O'nun şefaatine ulaşma arzusu, O'ndan geriye kalmış olan her şeyin mukaddes birer emanet olarak algılanması, iyi bir eser bırakarak hayırla anılma isteği, İslâm'da insan resimlerinin yapılmasının yasaklanmasıdır.⁵ İlâve olarak Hz. Peygamber'i rüyada gören bir Müslümanın onu gerçekten görmüş sayılacağına dair hadisten⁶ kaynaklanan inançla birlikte Hz. Ali'den rivayet edilen fakat kaynağı bulunmayan "Hilyemi gören beni görmüş gibidir. Beni gören insan bana muhabbetle bağlanırsa Allah ona cehennemî haram kılar; o kişi kabir azabından emin olur, mahşer günü çıplak olarak haşredilmez"⁷ mealindeki söz de sebepler arasında zikredilebilir. Hilyelerin faziletine inanan Osmanlılar hattatlarına çok titiz bir şekilde hilye-i saâdet levhaları yazdırarak evlerine asmışlar, onu huzur ve bereket kaynağı olarak görmüşlerdir. Ayrıca herhangi bir mesnedi olmamakla birlikte evlerin çeşitli afetlerden ve özellikle yangınlardan korunacağı inancını taşımışlardır.⁸

Manzum ve mensur olarak verilmiş belli başlı hilyeleri ve müelliflerini şu dört başlık altında sıralamak mümkündür:

1. Hz. Peygamber Hakkında Yazılan Hilyeler (Hilye-i Nebevî, Hilye-i Serîfe): *Risâle-i Hilyetü'r-Resûl*, Şerîfî, Süleymâniye Ktp., Murad Buharî, nr. 330; *Hilye-i Hâkânî*, Hâkânî Mehmed Bey; *Tercüme-i Hilyetü'n-Nebî Aleyhisselâm*, Bosnalı Teberdar Mustafa Efendi, Nuruosmâniye Ktp., nr. 2872, 4906.; *Hilyetü'l-Envâr*, Süleyman Nahîfî, Süleymaniye Ktp. Esad Efendi blm. Nr. 1399; *Nazîre-i Hilye-i Hâkânî*, Seyyid Mehmed Efendi, Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, nr. 813; *Milâd-ı Muhammediyye-i Hâkâniyye Hilye-i Fethiyye-i Sultâniyye*, Rusçuklu

4 Mehtap Erdoğan, *Türk Edebiyatında Manzum Hilyeler*, 5.

5 Güngör, "Türk Edebiyatında Hilye-i Nebevi Türünün Doğuşu Gelişimi ve Sebepleri," 192–198.

6 Buharî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâîl, *Sahîhu'l-Buhârî* (Beyrut: Dâru İbn Kesir, 2002), et-Ta'bir, 10 (No: 6994); Müslim, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, *Sahîh-i Müslim*, thk. Muhammed Fu'âd Abdülbâkî (Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1991), er-Rû'yâ, 11 (No: 2266); Ebû Dâvud, Süleymân b. el-Eşâs es-Sicistânî, *Sünenü Ebî Dâvud*, thk. Şuayb el-Arna'ût vd. (Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009), el-Edeb, 95 (No: 5023); Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, thk. Şuayb el-Arnaût vd. (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1997), XXXVII, 291 (No: 22606).

7 Hâkânî Mehmed Bey, *Hilye-i Hâkânî* (İstanbul: Mahmud Bey Matbaası, 1301), 11.

8 Veli Aras, "Hilye ve Hilyeler," 237.

Ali Fethi Efendi, İ.Ü. Ktp., TY, nr. 7368; Mustafa Fehmi Gerçekler, *Hilye-i Fahr-i Âlem*, İstanbul 1944.

2. Diğer Peygamberler Hakkında Yazılan Hilyeler (Hilye-i Enbiyâ): Bekâyî Dursunzâde Abdülbâkî Efendi (ö.1015/1606) *Hilyetü'l-enbiyâ ve Hilye-i Çehâr-yâr-ı Güzîn*, Süleymaniye Ktp., Fatih, nr. 5427/4; Neşâtî Ahmed Dede, *Hilye-i Enbiyâ*; Nûri, *Hilye-i Peygamberân*, Süleymâniye Ktp., Lâleli, nr. 1715/5.

3. Dört Halife (Çehâr-yâr) ve Aşere-i Mübeşşere Hilyeleri: Seyhülislâm Esad Mehmed Efendi, *Gülistân-ı Şemâil*, Süleymaniye Ktp., Damad İbrahim Pasa, nr. 3819; İbrâhim Cevrî, *Hilye-i Çehâr-yâr-ı Güzîn*; Edirneli Güftü, *Hilye-i Aşere-i Mübeşşere*; Cûdî, *Hilye-i Çehâr-yâr*, Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Emânet Hazinesi, nr. 1803.

d- Din ve Tarîkat Büyükleri Hakkındaki Hilyeler (Hilye-i Evliyâ/Ulemâ): Neccârzâde Rızâ Efendi *Hilye-i Hâce Bahâeddin Şâh-ı Nakişbendi*; *Hilye-i Mevlânâ*, Mevlevî şairleri tarafından Mevlânâ için yazılan hilyeler olup Nakşî Mustafa Dede (ö. 1853)'nin 53 beyitlik (Mevlânâ Müzesi Ktp., nr. 2163), Bursalı Rızâ Dede (ö. 1905) 45 beyitlik (Mevlânâ Müzesi Ktp., nr. 2454), Tâhirü'l-Mevlevî'nin 84 beyitlik (Mevlânâ Müzesi Ktp.) hilyeleri en meşhurlarıdır; Abdullah Salâhaddin Uşşâkî, *Hilye-i Hasaneyni'l-ahseneyn*, Süleymâniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 355.

Ruşuklu Ali Fethi Efendi'nin Hayatı ve Eserleri

XIX. asrın ilk yarısında yetişmiş muallimlik, müderrislik, kadılık yapmış ve sahip olduğu özellikler dolayısıyla Meclis-i Maârif-i Umûmiye ve Encümen-i Dâniş üyeliğine seçilmiş bir Osmanlı âlimi olan Ali Fethi Efendi⁹ kaynaklara göre h. 1219'da (m. 1804) Rusçuk'ta doğmuştur. Ailesi hakkındaki bilgiye *Terceme-i Kelâm-ı Erbaîn-i Hazret-i Ali el-Murtazavî* isimli eserlerindeki temmet kaydından ulaşılmaktadır. Buna göre babasının ismi Osman, dedesinin ismi ise Ahmed b.

9 Ayrıntılı bilgi için bk. Fatin Davud, *Hâtimetü'l-Eşâr* (İstanbul: İstihkâm Alayları Litografya Destgâhı, 1271), 324-325; Mehmed Süreyya, *Sicil-i Osmânî* (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1308), IV: 8-9; Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri* (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333), I: 395; Mahmud Cevad, *Maârif-i Umûmiye Nezâreti Tarihçe-i Teşkilâtı ve İcrâatı* (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1338), 52; Babanzade Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyetü'l-arifin Esmâ'l-müellifin ve Asarü'l-musannifin*, haz. Nail Bayraktar (İstanbul: 1338), III: 375; İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri* (İstanbul: Orhaniye Matbaası, 1930-1942), I, 416; İbrahim Alâettin Gövsa, *Türk Meşhurları Ansiklopedisi* (İstanbul: Yedigün Neşriyat, 1946), 137; Ebül-ulâ Mardin, *Huzur Dersleri*, haz. İsmet Sungurbey (İstanbul: 1956-1966), II-III: 330-331; Mehmet Nail Tuman, *Tuhfe-i Nâilî: Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri*, haz. Cemal Kurnaz, Mustafa Tatçı (Ankara: Bizim Büro Yayınları, 2001), II: 752; Ali Birinci, "Mehmet Ali Fethî (Ruşuklu)," *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi* (İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 1999, II, 104-105; Hüseyin Şıra, "Ruşuklu Ali Fethi Efendi, Hayatı, Eserleri ve Hilyesi" (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2008), 10-15.

Muslihiddin'dir.¹⁰ İlk öğrenimiyle ilgili herhangi bir bilgi bulunmamakla birlikte genç yaşta memleketinden Edirne'ye ilim tahsili için gelmiştir.¹¹ Buradaki tahsilinden sonra 1239 (1824)'da 20 yaşlarındayken İstanbul'a gelmiş, burada 6 yıl kadar sürdürdüğü anlaşıl原因 eğitim hayatından sonra Rusçuk'a dönmüştür.¹² Memleketine döndükten sonra mektep hocalığı yaptığı, şeyhi Kuşadalı İbrahim Efendi'yle yaptıkları mektuplaşmalardan anlaşılmaktadır.¹³ 1251 (1836) senesinde tekrar İstanbul'a gelerek müderris olmuş ve dört sene ders okutmuştur.¹⁴ Manevî tahsilini Kuşadalı Şeyh İbrahim Efendi'ye intisap ederek elde etmesinin yanı sıra, 1255-1271 (1839-1854) seneleri arasında Huzur derslerine devam etmiştir.¹⁵ Sultan Abdülmecid'in 28 Zilhicce 1255 (3 Mart 1840) tarihli iradesine göre bin yüz kuruş maaşla Mekteb-i Maârif-i Adliye muallimliğine tayin olunmuş ve 1263 (1846) senesine kadar bu vazifesini sürdürmüştür.¹⁶ Bilinmeyen bazı sebeplerle istifa ettikten sonra Fatih Camii'nde tefsir dersleri okutmuş, üç sene sürdürdüğü anlaşıl原因 derslerden sonra 1266 (1850) senesinde Meclis-i Maârif'e¹⁷, bir sene sonra da Encümen-i Dâniş'e âzâ¹⁸ olmuştur. Bu iki önemli görevin yüklemiş olduğu mesuliyetle hareket eden Rusçuklu, jeoloji ve kütüphanecilik sahalarında ilkleri gerçekleştirmiştir. İlk olarak uzun soluklu bir iş olan Maârif Nezâreti'ne bağlı bulunan vakıf kütüphanelerindeki kitapların incelenmesi, isimlerinin ve hangi bilim dallarına ait olduklarının tespit edilmesine yönelik bir çalışmanın yapılması görevini üstlenmiş, fihristin ilk cildini 1271(1854) senesinin Muharrem ayında tamamlayarak devrin padişahına takdim etmiştir.¹⁹ Bu çalışmanın karşılığında padişah tarafından terfi ettirilip atıyye-i seniyyeye nâil olmuş²⁰ ve kısa bir süre

10 Mehmed Ali Fethi Efendi, *Terceme-i Kelâm-ı Erbaîn-i Hazret-i Ali el-Murtazavî* (İstanbul: Beyoğlu Kışlak-ı Hümâyûnu Litografyası, 1276), 8.

11 Fatin Davud, *Hâtimetü'l-Eşâr*, 324. Kuşadalı Şeyh İbrahim Efendi'nin Ali Fethi Efendi'ye yazdığı bir mektubunda "el-hâfız" diye hitap etmesi onun Edirne'ye gitmeden evvel hâfızlığını tamamlamış olabileceği ihtimalini kuvvetlendiriyor. Yaşar Nuri Öztürk, *Kutsal Gönüllü Veli Kuşadalı İbrahim Halvetî, Hayatı, Tasavvufî Düşünceleri, Mektupları* (İstanbul: Fâtih Kitabevi, 1982), 247.

12 Fatin Davud, *Hâtimetü'l-Eşâr*, 324.

13 Öztürk, *Kuşadalı İbrahim Halvetî*, 155.

14 Mehmed Süreyya, *Sicil-i Osmanî*, IV, 9.

15 İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, I, 416; Mardin, *Huzur Dersleri*, II-III, 330.

16 İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, I, 416; Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (COA), İrâde Dâhiliye, nr. 349.

17 Ahmed Lütfi Efendi, *Vak'a nüvis Ahmed Lütfi Efendi Tarihi*, haz. M. Münir Aktepe (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1984), IX, 30.

18 Kenan Akyüz, *Encümen-i Dâniş* (Ankara: 1975), 60.

19 Osman Nuri Ergin, *Muallim Cevdet'in Hayatı, Eserleri ve Kütüphanesi* (İstanbul: İstanbul Belediyesi, 1937), 415-417; Birinci, "Mehmet Ali Fethî (Rusçuklu)," II, 104.

20 COA, Sadâret, Amedî Kalemî Evrâkı, nr. 60/53.

sonra Halep mollalığına atanmıştır.²¹ Encümen-i Dâniş âzâlığına seçilmesine bir şükran ifadesi olarak tercüme ettiği *İlm-i Tabakâtü'l-Arz* isimli eser dolayısıyla 1 Zilkade 1268 (17 Ağustos 1852)'de padişahтан taltif görmüş ve terfi ettirilmiştir.²² 1274 senesinin Rebûlevvel ayının 22'sinde (10 Kasım 1857) pazar günü İstanbul'da vefat etmiştir.²³ Kabri Eyüp'te Mihrişah Vâlîde Sultan Türbesi hazîresinde, arka bahçeye giden yolun hemen yanındadır.²⁴

Yetiştığı çevre, görev aldığı kurumlar, getirildiği kadılık makamı, katıldığı huzur dersleri çeşitli sahalarda verdiği eserlerden Rusçuklu Ali Fethi Efendi'nin gayet iyi bir eğitim aldığı anlaşılmaktadır. Devrinin umumi meşguliyeti olan şiirle ilgilenmesine karşın şiirlerinin yer aldığı bir divan ya da defter bulunmamaktadır. Şiirlerinde çoğunlukla "Fethî", zaman zaman "Ali"yi bazen de her ikisini kullandığı görülmektedir.²⁵ Halvetiyye tarîkatinin Şabâniyye kolunun İbrâhimiyye veya Kuşadaviyye alt kolunun kurucusu olan Kuşadalı Şeyh İbrahim Efendi'nin dört halifesinden biri olması onun tasavvufî anlamda eriştiği mertebeyi göstermektedir. Pek çok hizmeti arasında kütüphanecilik ve jeoloji sahalarındaki çalışmalarıyla ilk Osmanlı müellif ve mütercimlerinden olmakla dikkat çeken bir şahsiyettir.

Eserlerini telif etmek yerine daha çok tercüme ve şerh yoluyla vermiştir.²⁶ Bunlardan matbu olanları jeolojiye dair olan *İlm-i Tabakâtü'l-Arz*, Platon'un öğütlerini içeren *Terceme-i Nesâyih-i Eflâtun-ı İlâhî* ve Hz. Ali'nin kırk sözünü içeren *Terceme-i Kelâm-ı Erbaîn-i Hazret-i Ali el-Murtazavî*'dir. Matbu olmayan eserleri ise İstanbul'da bulunan 46 kütüphanedeki eserleri sistematik bir tasnife tabi tutarak hazırladığı *el-Âsârü'l-Âliyye fî Hazâini'l-Kütübi'l-Osmâniyye*, hadis şerhi niteliğindeki *Risâle-i Sermâye-i Necât li-Kesbi Merâbihi'd-derecât*, felsefî bir arka palanla aklın mahiyetini anlattığı *Hayrû'l-Hasen Fî Şerhi'l-Müsteşâri'l-mü'temen*, nafîle ibadetlerin faziletini anlatan *Risâle-i Fez-z-i Fezâil ve Nûr-ı Nevâfil* ve Hz. Peygamber'in hilyesini tercüme ve şerh etmeye yönelik manzum

- 21 Mehmed Süreyya, *Sicilli Osmânî*, IV, 9; Birinci, "Mehmet Ali Fethî (Rusçuklu)," 104; Mahmud Cevad, *Maârif-i Umûmiye Nezâreti Tarihçe-i Teşkilâtı ve İcrâatı*, 52; İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, I, 416; Gövsa, *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, 137; Mardin, *Huzur Dersleri*, II-III, 330. Bu mühim göreve getirildikten sonra eski maaşının yeni memuriyet mahalline nakledilmesiyle ilgili yazmış olduğu 3 Cemaziye'l-evvel 1272 tarihli arzuhal ve kendisine verilen cevap için bk. COA, Sadâret, Nezâret ve Devâir Evrâkı nr. 176/60.
- 22 COA, İrâde Dâhiliye 256/15807. Ayrıca 6 Zilkade 1268 tarihli mühimme kalemi evrâkına göre eserin basımına izin verilip masraflarına dâir de tahsisat ayrılmıştır. COA, Sadâret, Mühimme Kalemi Evrâkı 48/28.
- 23 Mehmed Süreyya, *Sicilli Osmânî*, IV, 9.
- 24 Mehmet Nermi Haskan, *Eyüplü Meşhurlar* (İstanbul: Eyüp Belediyesi Yayınları, 2004), I, 173.
- 25 Örnekler için bk. Şıra, *Rusçuklu Ali Fethi Efendi, Hayatı, Eserleri ve Hilyesi*, 22–24.
- 26 Ayrıntılı bilgi için bk. Şıra, *Rusçuklu Ali Fethi Efendi, Hayatı, Eserleri ve Hilyesi*, 28–38.

ve mensur bir tarzda kaleme aldığı *Milâd-ı Muhammediyye-i Hâkâniyye Hilye-i Fethiyye-i Sultâniyye* (*Hilye-i Sultânî*)dir.

Hilye-i Sultânî

Eserin Şekil Özellikleri

İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Nadir Eserler Türkçe Yazmalar numara 7368'de kayıtlı *Hilye-i Sultânî* 90 varaktır. Dışı 20X13, içi 13X7 ebatlarındadır. Bordo meşin miklepli ve üzeri tezhipte süslenmiş bir cilt içerisinde. Satır sayısı 15'tir. Eser işlek bir talik hatla filigranlı bir kâğıt üzerine başlıklar hariç siyah mürekkeple yazılmıştır. Müellif başlıkları kırmızı kalemle yazmayı tercih ederken gerekli gördüğü bazı yerlerde sayfa kenarlarına ilave ve açıklayıcı notlar koymuştur. Sayfa kenarlıları tezhipli olmakla birlikte bab başlıklarının yazılı olduğu çerçeveler de kırmızı, sarı, mavi ve eflatun gibi renklerle boyanmıştır. Ayrıca hilye tercümesinin başındaki 19X12 ebadındaki levhada aynı renklerin kullanıldığı görülmektedir.

Müellif hem nazmına hem de nesrine devrinin dil ve üslup özelliklerini yansıtmıştır. Eserin genelinde anlaşılır bir dil hâkimdir. Fakat özellikle tamlama şeklinde geçen uzun sıfatlarda ağıdalı bir üslubun tercih edildiği dikkati çekmektedir. Eserde tasavvufî şahsiyetinin tesirleri de belirgin bir şekilde görülmektedir. Şiirlerinde hilye hadisinde geçen ibâreleri nazmederken lirik bir üslup kullanmayı tercih etmiştir. Hikâye ve kıssalar ise didaktik bir tarzda kaleme alınmıştır. Ayrıca müellif “korkunç” gibi bazı yeni kelimeleri kullanmaktan da çekinmemiştir.

Manzum ve mensur olarak kaleme alınan hilye her iki açıdan da edebî kıymeti haizdir. Mensur kısımda özellikle sıfatlarda kullandığı kelimelerdeki insicam ve secîli söyleyiş dikkati çekmektedir. Rusçuklu manzum kısımlarda aruzun farklı kalıplarını kullanmayı tercih etmiştir. Manzumelerdeki arûz kusurlarını imâle, zihaf ve ulamalarla telâfi etme yoluna gitmiştir.

Eserin Muhteva Özellikleri

Hız. Peygamber'in hilyesini tercüme ve şerh etmeye yönelik manzum ve mensur bir tarzda kaleme alınan eserin yazımı Şaban 1256 (Eylül/Ekim 1840)'dan itibaren 34 ayda tamamlamıştır.²⁷ Kısaca *Hilye-i Sultânî* olarak anılan bu eserin tam ismi “...nâm-ı nûr-nümâsına dahi *Milâd-ı Muhammediyye-i Hâkâniyye Hilye-i Fethiyye-i Sultâniyye* denilmek müyesser-gerde-i Cenâb-ı Melikü'l-allâm olmuştur.” ifadesinden anlaşılmaktadır.²⁸

27 Mehmed Ali Fethi, *Hilye-i Sultânî*, İ. Ü. Merkez Kütüphanesi Nadir Eserler T.Y. no: 7368, 1a.

28 Mehmed Ali Fethi, *Hilye-i Sultânî*, 19b.

Hilye-i Sultânî yazılırken birçok gaye esas alınmıştır. Hz. Peygamber'in hilyesini görmenin sadece levhalarda yazılı olan Arapça lafızlarını görmekle mümkün olmadığı, aynı zamanda yazılı olan kelimelerin manalarını gönül gözüyle görmek gerektiği vurgulanmıştır. Yine her devirde Hz. Peygamber'den sitayişle bahseden eserlerin yazılması eserin kaleme alınma sebeplerindedir. Ayrıca Hz. Peygamber'in şefaatine nail olmayı dilemek, Sultan Abdülmecid'e sağlık ve afiyet içerisinde bereketli bir ömür geçirmesi için dua etmek ve Sultan II. Mahmud'a kıyamet gününde rahmet ve mağfiret olması niyeti de etkenlerden biridir.²⁹

Hilye-i Sultânî on iki bölümden oluşmaktadır. Müstakil bir başlık konulmamakla birlikte birinci bölümün başlangıcına kadar süren bir mukaddime vardır. Bu bölümde besmele, hamdele, salvele ve padişaha teşekkürden sonra eserin nasıl ve niçin yazıldığına dair bilgiler, padişaha takdim edilmek üzere yazılmış bir manzume bulunmaktadır. Yine bu kısımda hilye görmenin hakikati üzerinde durulduktan sonra günahların affı ve padişahın lütfu için yazılmış münâcâtlar yer almaktadır. Birinci bölüm dünyanın yedi bin senelik bir ömrü olduğu Hz. Peygamber'in de yedinci bin senede dünyaya geldiği anlatılarak başlamaktadır. Doğumun Fil Olayı'ndan sonra ve Rebülevvel ayının on ikisinde gerçekleşmesi ile doğum esnasında Mekke çevresinde meydana gelen olağanüstü hâdiselere yer verilmektedir. Bölüm, Hz. Peygamber'in doğumunun seher vakti oluşunun anlatılmasıyla sona ermektedir. İkinci bölümde Hz. Peygamber'in doğumu menkıbevi bir şekilde anlatılmaktadır. Bu kısımda İmâm Vâkîdî, Süheylî, Burhânüddîn el-Halebî gibi isimlerin eserlerinin yanı sıra birçok siyer kitabından yararlanan müellif Hz. Peygamber'in doğumunda annesi Âmine'ye gelen ilâhî yardımdan bahsetmektedir. Üçüncü bölümde Hz. Peygamber'in doğumu esnasında meydana gelen bazı mucizeler, Dördüncü bölümde ise ağzından çıkan ilk ve son sözler üzerinde durulmaktadır. Beşinci bölümde doğum sırasında Âmine'ye görünen nur ve gizemli hikmeti anlatılmakta ve Şam şehrinin faziletlerine vurgu yapılmaktadır. Altıncı bölüm mevlid ayının icrasını anlatmaktadır. İlk defa kim zamanında ve nasıl yapıldığını anlatılan bölümde bu âdetin bütün İslam beldelerine yayılışından da bahsedilmektedir. Yedinci bölümde mevlidin güzellikleri ve faydaları anlatılmaktadır. Sekizinci bölümde mevlid okunurken ayağa kalkmanın nasıl ortaya çıktığı, sebebi ve faydası anlatılmaktadır. Dokuzuncu bölümde Hz. Peygamber'in isminin dedesi Abdülmuttalib tarafından konulması anlatılmaktadır. Onuncu bölümde Hz. Peygamber'i rüyada görebilmenin mümkün olduğu hadis-i şerifi zikredildikten sonra uyanırken de Allah dostu insanlar tarafından görülebileceği anlatılmaktadır.

On birinci bölümde hilye tercümesi yer almaktadır. Bu bölüm, Hilye hadisinin yazılı olduğu bir levhayla başlamaktadır. Daha sonra ibâreler teker teker doğru bir

29 Mehmed Ali Fethi, *Hilye-i Sultânî*, 17b-19a.

şekilde harekelendikten sonra manaları verilmektedir. Bölüm Arapça ve Türkçe birçok beyit, kıta ve manzumelerin yanı sıra hikmetli hikâyeler ve kıssalarla zengin bir hale getirilmiştir. On ikinci bölümde dört halifenin faziletlerinden bahsedilmiştir.

Temmet kaydından anlaşıldığına göre eser Hicrî 1259 senesinin Ramazan ayının ilk günü tamamlanmıştır (25 Eylül 1843).³⁰

Hilye-i Sultânî hakkında eserin başındaki 8 takrizden başka bir değerlendirme bulunmamaktadır. Bu takrizlerden 7 tanesi Arapça bir tanesi de Türkçe şiir şeklinde yazılmıştır. Sırasıyla Akşehîrî el-Hâc Ömer Efendi, Arab-zâde el-Hâc Muhammed Hamdullah Molla Efendi, Müftü-i Meclis-i Adliye Eminbeyzâde Kadri Beyefendi, Müftü-i Meclis Hazret-i Ser-askerî İsmetbeyzâde Ârif Hikmet Beyefendi, Nakîbü'l-eşrâf Vak' a-nüvis Esad Efendi, Gürcü Ahmed Efendi, Musahhih-i Vekâyi' -hâne-i Âmire Karsî-zâde Cemâl Efendi, Balçıkî Hâce es-Seyyid Ali Efendi takriz yazmışlardır.

Akşehîrî el-Hâc Ömer Efendi, devrin padişahı Sultan Abdülmecid'in isteği üzerine yazılan bu eseri bir çiçek bahçesine benzetmiştir.³¹ Arab-zâde el-Hâc Muhammed Hamdullah Molla Efendi ise takrizinde belîğ ve yüce bir risâle olarak gördüğü *Hilye-i Sultânî*'yi hoş ve fasih bir söz ziyafeti olarak nitelemiştir.³² Müftü-i Meclis-i Adliye Eminbeyzâde Kadri Beyefendi'nin takrizinde Rusçuklu'dan övgüyle bahsetmiş ve "Sultan Gazî Mahmud Han Mektebi muallimlerinden büyük âlim Ali Fethi Efendi'nin cem ettiği bu tercümeye göz attığımda hatırı sayılır âlimler tarafından kabul takrizleriyle bezenmiş buldum. Ben de onları izledim ve onların çiçeklerinden devşirdim." demiştir.³³

***Hilye-i Sultânî*'deki İktibaslar**

Türklerin İslamiyet'i kabulü sonrası gelişen edebiyatında ayet ve hadisler iktibas veya telmih yoluyla kullanılmıştır.³⁴ Çeşitli tasniflere tabi tutulan iktibaslar genel olarak müstahsen ve müstehcen olarak iki kısımda incelenmiştir. Müstahsen

30 Mehmed Ali Fethi, *Hilye-i Sultânî*, 90a.

31 Mehmed Ali Fethi, *Hilye-i Sultânî*, 2a.

32 Mehmed Ali Fethi, *Hilye-i Sultânî*, 3a.

33 Mehmed Ali Fethi, *Hilye-i Sultânî*, 3a-3b.

34 Ayrıntılı bilgi için bk. Ahmed Cevdet Paşa, *Belâgat-ı Osmâniyye*, haz. Turgut Karabey ve Mehmet Atalay (Ankara: Akçağ Yayınları, 2000, s. 118; D. B. Macdonald, "İktibas," *İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: MEB Yayınları, 1967), V/II: 959; M. Kaya Bilgegil, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri (Belâgat)* (İstanbul: Enderun Yayınları, 1989), 268; Mustafa İsmet Uzun, "İktibas: Türk Edebiyatı," *TDVİA*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), XXII: 52–54; Selami Ece, "İktibas," *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 19 (2002): 39–53; M. A. Yekta Saraç, *Klâsik Edebiyat Bilgisi: Belâgat* (İstanbul: Gökkuşbuca Yayınları, 2010), 240–242.

iktibaslar dinî esaslara aykırı düşmeyecek şekilde ayet ve hadislerin konuya uygun, anlamı güçlendiren ve öğüt verir mahiyette olduğunda ahsen iktibas, öğüt verme dışında ise hasen iktibas olarak iki şekilde isimlendirilmektedir. Müstehcen iktibaslar ise ayet ve hadislerin dini esaslara aykırı şekilde yapılmış aktarımlardır. Bu tasnifin dışında tam ve nâkıs iktibas şeklinde de bir ayırım vardır. Bu iktibaslar ayet ve hadisin tamamının veya bir kısmının aktarımı sonucu orta çıkmıştır.

Yenileşme devri Türk edebiyatında ayet ve hadislerin dışında atasözü, kelâm-ı kibar ve Arapça, Farsça, Türkçe şiirlerden de iktibasların yapıldığı görülmektedir.³⁵ Ali Fethi Efendi de *Hilye-i Sultânî*'de mebzul miktarda iktibas yapmıştır. Dinî bir tür olması hasebiyle eser, müstahsen-müstehcen ayırımından ziyade tam-nâkıs ayırımı bakımından bir incelemeye tabi tutulmuş; ayet, hadis ve şiir iktibasları şeklinde üç başlık altında incelenmiştir.

Ayet iktibasları

Eserde, klasik şerh geleneğine uygun olarak önce ibareler harekelenip anlamı verilmiştir.³⁶ Daha sonra “hâsıl-ı mânâ-yı münîr” diye başlayan paragraflarda açıklamaya girişilmiştir. İşte bu kısımlarda ayet ve hadislerin yanı sıra Türkçe ve Arapça manzumelere de yer verilmiştir. *Hilye-i Sultânî*'de ayetlerden bol miktarda istifade edildiği görülmektedir. (Bk. Tablo 1) Eserin başında yer alan takrizler hariç iktibas yoluyla yapılan 13 tam, 52 nâkıs olmak üzere 65 yerde ayet geçtiği tespit edilmiştir. İktibaslardan 37 tanesi anlatılan konuya uygun olarak, 23 tanesi Hz. Peygamber'in 2 tanesi Cebrail'in sıfatı, 2 tanesi surenin tamamına işaret ve 1 tanesi de surenin okunması yönünde tavsiye şeklinde geçmektedir. Bununla ilgili olarak hazırlanan tabloda surelerin Kur'an-ı Kerim'deki sıralaması esas alınmış, sırasıyla ayetlerin sure ve numaraları ile meali, metinde geçtiği yer, iktibasın türü (tam/nâkıs) ve kullanım amacı belirtilmiştir. Birden fazla alıntılanan ayetler varak numarasına göre alt alta sıralanmıştır. İktibas tam ise verilen mealin tamamı, nâkıs ise ilgili ibarelerin metinde geçtiği yerler bolt olarak yazılmıştır.

Ayet iktibaslarında Allah'ın şanının yüceliği, onun rızasını kazanmanın kurtuluşu ermenin yolu olduğu, bunun için sabah ve akşam dua ve ibadet edilmesi gerektiği, Hz. Peygamber'in örnekliliği, uyarıcı, müjdeleyici ve alemlere rahmet olarak gönderildiği, yüce bir ahlak üzere olmasının yanında bir değer de olduğu, konuştuğu zaman vahiyle desteklendiği, İsrâ ve miraç sırasında iki yay mesafesinde Allah'a

35 Mustafa İsmet Uzun, “İktibas: Türk Edebiyatı,” 53.

36 Klasik şerh geleneğinde metodik yaklaşımlara dair bk. Tunca Kortantamer, “Teori Zemininde Metin Şerhi Meselesi,” *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Araştırmaları Dergisi* 8, (1994): 1–10; Kenan Mermer, *Klasik Şerh Geleneğinde Üslûp: Kaside-i Bürde Örneği* (İstanbul: İz Yayınları, 2018) 73–170.

yakın olduğu ve O'nun en büyük alametlerine şahit olduğu, Hz. İsa tarafından geleceğinin müjdelendiği, O'na itaatini Allah'ın sevgisini kazandıracacağı, insanlara yumuşak bir dille dini anlattığı, Cebrail'in güvenilir bir ruh olarak gönderildiği Mekke'nin emin bir belde ve Kâbe'nin de yeryüzündeki ilk mabet olduğu, Fil Olayı sırasında Ebrehe'nin ordusunun ne hale geldiği, inanlara Allah'ın yardımının mutlaka geleceği insanın en mükemmel canlı olarak evreler halinde yaratıldığı ve Allah'ın kendi ruhundan üflediği, insana bilmediğinin öğretildiği meleklerden Hz. Adem'e secde etmelerinin istenmesi, yeryüzündeki ve gökyüzündeki her şeyin insanlığın hizmetine sunulduğu fakat insanın kendi eliyle karada ve denizde bozgunculuk çıkardığı, öfkesini yenen ve insanları affedebilenlerin daha hayırlı olduğu gibi konular yer almaktadır.

Tablo I

Sure ve ayet numarası, meali	Metinde geçtiği yer	İktibasın türü Tam/Nâkis	İktibasın kullanım amacı
el-Bakara, 2/34. "Hani meleklerle, "Adem için saygı ile eğilin" demiştik de İblis hariç bütün melekler hemen saygı ile eğilmişler, İblis (bundan) kaçınmış, büyüklük taslamış ve kâfirlerden olmuştu."	88a ... ol zamanda eşref-i ma'hlûkât bulunan zümre-i melâ'ikenîñ cümlesine tevcih-i hitâb-ı 'izzet-me'âb birle üscüdü li-Âdeme buyurdukdâ bi-ecma' ihim cebhe-sâ-yi hâk-i 'arz olarak edâ-yı secde-i farz edip mükâfât-ı İlahiyye olmak üzere zahr-ı pâk-i Âdem'de vedî'a-i nûr-ı Muhammediyye kendilerine zâhir ve demîde olup...	Nâkis	Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır.
el-Bakara, 2/143. "Böylece, sizler insanlara birer şahit (ve örnek) olasınız ve Peygamber de size bir şahit (ve örnek) olsun diye orta bir ümmet yaptık. Her ne kadar Allah'ın doğru yolu gösterdiği kimselerden başkasına ağır gelse de biz, yönelmekte olduğun ciheti ancak; Resul'e tabi olanlarla, gerisin geriye dönecekleri ayırt edelim diye kible yaptık. Allah imanınızı boşa çıkaracak değildir. Şüphesiz, Allah insanlara çok şefkatli ve çok merhametlidir."	25b ...ve hâtemü'l-enbiyâ ve ümmet-i mazhar-ı himmetleri daği hayr-i ümem-i üla ve mazhar-ı sırr-ı 'ale'n-nâsi şühedâ ''' olmağla...	Nâkis	Hz. Peygamber'in sıfatı olarak kullanılmıştır.
el-Ali İmran, 3/31. " De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki, Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Çünkü Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir. "	15a ... künûzât-ı 'ayniyye-i İlahiyye'niñ mejeñg ü miftâhı ve hazâ'in-i gaybiyye-i sebbûhâtiyyeniñ medâr-ı iftitâhı ve şebistân-ı 'ademiñ mihr-i şabâhı ve bi'l-cümle 'aleminiñ bâ'ış-i feyz-i felâhı ve bâdî-i hüsn-i şalâhı ancak muhâbbet-i ru'yet-i nûr-ı cemâl-i cemil-i Cenâb-ı Zât-ı Muhammediyye ve 'aşk u himmet-i sırr-ı vişâl-i Hazret-i Ahmediyyeleri olduğunu Cenâb-ı Hazret-i İlah " kul in küntüm tuhibbüne'llâhe fettebi'ünî yuhbibkümullâhü " âyet-i muhâbbet-gâyet-i Rabbâniyyeleriyle ezher ve eclâ eyledi.	Nâkis	Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır.

el-Ali İmran, 3/96. “ Şüphesiz, insanlar için kurulan ilk ibadet evi elbette Mekke’de, âlemlere rahmet ve hidayet kaynağı olarak kurulan Kâbe’dir.”	26a ... Zîrâ ber muktezâ-yı nazm-ı İnne evvele beytin vuğî’ a li’n-nâsi beytullah ...	Nâkıs	Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır.
el-Ali İmran, 3/97. “Onda apaçık deliller, Makam-ı İbrahim vardır. Oraya kım girerse, güven içinde olur. Yolculuğuna gücü yetenlerin hacetmesi, Allah’ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim inkâr ederse, şüphesiz Allah bütün âlemlerden müstağnidir.	26a ... ‘âlem-i esâs-ı ve men dehalehü kâne âminen mazmûn-ı münüfince yedi biñ seneye karîb câ-yi emân-ı cinn ü ünâs olmuş iken...	Nâkıs	Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır.
Ali İmran 3/134. “Onlar bollukta ve darlıkta Allah yolunda harcayanlar, öfkelerini yenenler, insanları affedenlerdir. Allah iyilik edenleri sever.	79b ... Belki herkesiñ zellât-ı beşeriyeesin ‘afviyle ve’l-kâzimîne’l-gayza ve’l-âfîne ‘ani’n-nâsi ” mütecellâsın gösterirler idi.	Nâkıs	Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır.
Ali İmran 3/159. “ Allah’ın rahmeti sayesinde sen onlara karşı yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, onlar senin etrafından dağılıp giderlerdi. Artık sen onları affet. Onlar için Allah’tan başıslama dile. İş konusunda onlarla müşavere et. Bir kere de karar verip azmettin mi, artık Allah’a tevekkül et, (ona dayanıp güven). Şüphesiz Allah, tevekkül edenleri sever.”	79a ... Ya’ni ol menba’-ı elţâf febimâ rahmetin min’allâhi linte lehüm nazm-ı kerîmi mişdâk-ı münifince leyyinü’l-etrâf olup dai’mâ halka hîlmle mu’âmele ve luţf-i mücâmele izhâr ederek mübahâhâde herkesiñ hâline muvâfaqat buyururlar idi.	Nâkıs	Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır.
el-Mâide, 5/15. “Ey kitap ehli! Artık size elçimiz (Muhammed) gelmiştir. O, kitabınızdan gizleyip durduğunuz gerçeklerden birçoğunu sizlere açıklıyor, birçoğunu da affediyor. İşte size Allah’tan bir Nûr ve apaçık bir kitap (Kur’an) gelmiştir.”	15a ... Şalât ü selâm ol bedr-i budür-i ‘âli-zuhûr Muḥammedü’l-men’ût-ı bi-nazm-ı celîl-i Ḳad câ’eküm minallâhi nûrun hâzretleriniñ zâtü’n-nûr-i Risâletlerine olsun ki...	Nâkıs	Hz. Peygamber’in sıfatı olarak kullanılmıştır.
	20a ... kâ’ilen Ḳad câ’eküm minellâhi nûrun ve kitâbün mübîn.	Nâkıs	Hz. Peygamber’in sıfatı olarak kullanılmıştır.
	33b ... ol mehpâre vaz’-ı vücüd-ı maḥz-ı cüd-ile cemâl-i bi-mişâlin eşkâre buyurup âfitâb-ı ‘âlem-tâb-ı cemâline mihr-i raşşâni ‘âşik-ı ser-gerdân daḥi Ḳad câ’eküm minallâhi nûrun ḥiṭâb-ı pür-sürürîyle kâ’inâtî şâdân...	Nâkıs	Hz. Peygamber’in sıfatı olarak kullanılmıştır.
	34a ... sekiz mâh raḥm-ı mâder-i rahmet-maḥarri âram-gâh buyurup Ḳad câ’eküm minellâhi nûrun teşrîfât-ı Rabb-i ââfûriyle tülû’u zuhûr buyurdukları anda...	Nâkıs	Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır.
	38b ... Aşḥâb-ı taḥkîkât ve erbâb-ı te’vîlât bu müşâhidânîñ ḥikem ü işâretinde buyururlar ki zuhûr eden nûr-ı şerîf şeref-i zuhûriyle cihânî teşrîf buyuran zât-ı âfitâb-ı şifâtîñ Ḳad câ’eküm minellâhi nûrun mişdâk-ı münîrince ‘ayn-ı nûr olan vücüd-i menşe’îs-surûrlarıyla zulmet-i küfr ü şirk maḥv-i zâ’il olaraḫ ...	Nâkıs	Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır.

el-Mâide, 5/16. “Allah onunla rızası peşinde olanları selamet yollarına iletir ve onları izniyle, karanlıklardan aydınlığa çıkarıp kendilerini dosdoğru bir yola iletir.”	38b ... yehdî bihillâhü meni'ttebe'a rıdvânehü sübüle's-selâmi ” me'âl-i münifince ehl-i îmân ancak ol sultân-ı dü-cihân ve şefî'-i kevn ü mekân hazretlerinin rızâ-yı Ahmedi ve rızâ'-ı nür-ı Muhammedileriyle 39a sübüli selâmete nâ'il ve me'tâlib-i 'âliye vâsıl olmasına remz ve imâdır.	Nâkıs	Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır.
el-En'âm, 6/52. “Rablerinin rızasını isteyerek sabah akşam ona dua edenleri yanından kovma. Onların hesabından sana bir şey yok, senin hesabından da onlara bir şey yok ki onları kovasın. Eğer kovarsan zalimlerden olursun.”	86a ... 154 ‘Aşk u şevkiñle tesellî eyle Fethiye küllü ğadâtn 'aşıyyi	Nâkıs	Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır.
et-Tevbe, 9/33. “O, Allah'a ortak koşanlar hoşlanmasalar bile dinini, bütün dinlere üstün kılmak için, peygamberini hidayetle ve hak dinle gönderendir. ”	25b ... Hüvellezî ersele Rasülehü bi'l-Hüdâ ve dîni'l-ğakki li-yüzhirehü 'ale'd-dîni küllihî hikem-i münifince hedhede-i dîn-i Muhammediyeleri vâsıl-ı sem'-i kevn ü mekân ve şa'ş'a-i nür-ı Ahmedileri 'arş u ferşe şu'le-feşân olmuştur. 35b ... Kâ'il-i mezkûr ol şun'-ı belîği te'vîl ü tefsîrde kemâl-i ferâsetle gelecekte nazil olacak hüve'l-lezî ersele Rasülehü bi'l-Hüdâ ve dîni'l-ğakki li-yüzhirehü 'ale'd-dîni küllihî nazm-ı celîlîniñ mazmûn-ı münifini taqrîr ü beyâna muvaffak olmuşlar.	Nâkıs Nâkıs	Hz. Peygamber'in sıfatı olarak kullanılmıştır. Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır.
Tevbe 9/128. “ Ant olsun, size kendi içinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya düşmeniz ona çok ağır gelir. O size çok düşkün, müminlere karşı da çok şefkatli ve merhametlidir. ”	80b ... dağı leğad cä'eküm Rasülün min enfüsiküm 'azîzün 81a nazm-ı lañifiniñ kırâ'at-ı feth-i sîne binâ'en me'âl ve müstefâdı ol mefhar-ı mefâhir-i dü-cihân 'aleyhi şalâtü'l-Mennân hazretleri kâffe-i kevn ü mekân huşuşan ins ü cânîñ enfes ü ekrem ve ehyar eñhamı olan 'aşîre ve kabîleden ba'ş u irsâl buyurulmuştur. 82a 129 Nazm-ı leğad cä'eküm tâc-ser-i 'izzeti Hem hasebi pâdişâh hem neseb-i devleti	Nâkıs Nâkıs	Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır. Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır.
el-İbrahim, 14/24. “Görmedin mi Allah güzel bir sözü nasıl misal getirdi? (Güzel bir söz), kökü sağlam, dalları göğe yükselen bir ağaç gibidir. ”	30a ... eşcâr-ı müşmire-âsâ rüz-i işneyde sâha-i vücûda säye-fermâ olup keşeceretin fayyibetin aşluhâ ğabitün ve fer'uhâ fi's-semâ'i sırrıyla bağ-ı 'âlem-i imkâna bârhâ-yı hidâyete resâ ve şefâ'ati bahşâ olmuşlardır.	Nâkıs	Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır.

<p>el-Hicr, 15/29. “Onu şekillendirip içine ruhumdan üflediğim zaman onun için saygı ile eğilin.”</p>	<p>68b ...</p> <p>105 Nefahtü fîhi min rûhî tecellisiyle ekvâna</p> <p>Hakîkatde hayât-ı câvidânsın yâ Resûlallah</p> <p>87b ... Cenâb-ı Hak te'âlâ ve tekaddes hazretleri vaqtâ ki tînet-i Âdem 'aleyhi's-selâmı tahmîr ve ahsen-i sûret ile taşvîr buyurup nefahtü fîhi min rûhî el'tâf-ı hafîyyesiyle tekrim ü tal'tîf ve a'tâf-ı celiyye-i nûr-ı rûşen-i zuhûr-ı Muhammediyye ile ta'zîm-i ta'tîf birle ikmâl-i derecât-ı beşeriyye buyurdular...</p>	<p>Nâkıs</p> <p>Nâkıs</p>	<p>Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır.</p> <p>Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır.</p>
<p>el-İsra, 17/1. “Kendisine ayetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu (Muhammed'i) bir gece Mescid-i Haram'dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksa'ya götüren Allah'ın şanı yücedir. Hiç şüphesiz o, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir.”</p>	<p>22a</p> <p>32 Be-sırr-ı âyet-i esrâ bi-'abdih</p> <p>Be-nûr-ı mażhar-ı evhâ bi-'abdih</p> <p>58a ...</p> <p>60 Okurken nazm-ı esrâyı saçın hem leblerin ahdım</p> <p>Gezerken zulmeti hazrîñ hayât içdiklerin ahdım</p>	<p>Nâkıs</p> <p>Nâkıs</p>	<p>Hz. Peygamber'in sıfatı olarak kullanılmıştır.</p> <p>Hz. Peygamber'in sıfatı olarak kullanılmıştır.</p>
<p>el-Kehf, 18/110. “De ki: “Ben de ancak sizin gibi bir insanım, (Ne var ki) bana, Sizin ilahınız ancak bir tek ilahtır” diye vahyolunuyor. Kim Rabbine kavuşmayı umuyorsa yararlı bir iş yapsın ve Rabbine ibadette kimseyi ortak koşmasın.”</p>	<p>39b ... Ammâ mübârek cism-i la'tîfleriniñ hârikül-'âde olarak ru'tubât-ı rahmiyyeden kemâl-i nezâfetleri ol sırta mebnîdir ki kul innemâ ene beşerün miğlûküm nazm-ı kereminden müstebân olan müşâbehet-i beşeriyye fakat beşeriyet-i zâtîyye ve şıfat-ı müstahsene-i tabî'iyede olup sâ'ir 'avârız kerîhe-i hûlkiyye ve levhâik-ı reddiyye-i insâniyyeden Cenâb-ı Zât-ı Nezâfet-simât-ı sa'âdetleri evvel aḫir pâk ve tâhirdir.</p>	<p>Nâkıs</p>	<p>Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır.</p>
<p>et-Tâhâ suresi 20. sure olup 135 ayettir.</p>	<p>61a ...</p> <p>72 Hüsni-vechin gösterir mir'ât-i kalbi 'ârifîñ</p> <p>Tâ-i Tâ hâ şekli mi baḫ yoksa zâd-ı ve'ḫ-ḫuḫâ</p>	<p>Nâkıs</p>	<p>Surenin tamamına bir gönderme vardır.</p>

<p>el-Enbiya, 21/107. “(Ey Muhammed!) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.”</p>	<p>24b ... Ol cism-i münevver ü pāk ve rūh-ı muşavver-i tāb-nāk ya' nī şāhen-şeh-i kişverde Erselnāk ...</p> <p>26b ... ol server-i 'ālem şallallāhü te' ālā 'aleyhi ve sellem hazretleri rahmeten li'l- 'ālemīn olduğu halde...</p> <p>33b .... ve mā erselnāke illā rahmeten li'l- 'ālemīn” nazm-ı nūrun 'alā nūriyle cemī' -i zerrāt-ı mümkünātı müsteğrak-ı rahmet-i Rahmān buyururlar.</p> <p>40b ... eḡşār-ı tevķirāt-ı sultān-ı iḡlīm-i ve mā erselnāk ile temvīc-i deryā-yı 'aşḡ...</p> <p>46b ... gerçi neseb-i pāk-i Ḥazret-i Sultān-ı erselnāk” intikālāt-ı nūr-ı Muḡammedīleriyle her devirde tāb-nāk idi.</p> <p>80b ... Ol nesl-i pāk-i sultān-ı serīr-i erselnāk 'aleyhi't-teḡyāy mā dāretü'l-eflāk hazretleri</p>	<p>Nâkıs</p> <p>Nâkıs</p> <p>Tam</p> <p>Nâkıs</p> <p>Nâkıs</p> <p>Nâkıs</p>	<p>Hız. Peygamber'in sıfatı olarak kullanılmıştır.</p> <p>Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır.</p> <p>Hız. Peygamber'in sıfatı olarak kullanılmıştır.</p> <p>Hız. Peygamber'in sıfatı olarak kullanılmıştır.</p> <p>Hız. Peygamber'in sıfatı olarak kullanılmıştır.</p> <p>Hız. Peygamber'in sıfatı olarak kullanılmıştır.</p>
<p>el-Mü'minün, 23/14. “Yaratanların en güzeli olan Allah'ın şanı ne yücedir!”</p>	<p>64b ... ḡaşılı fetebāreke'llāhü aḡşenü'l-ḡālīḡin 65a sırtına mazḡar-ı tāmm idi.</p>	<p>Tam</p>	<p>Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır.</p>
<p>En-Nūr, 24/2. “Zina eden kadın ile zina eden erkeğin her birine yüz sopa vurun. Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız, Allah'ın dinini uygulama hususunda o ikisine karşı merhamet duygusuna kapılmayın. Müminlerden bir grup da onlara uygulanan cezaya tanık olsun.”</p>	<p>80a ... Lākin ḡilāf-ı ḡūkm-i Ḥur'ān-ı Kerīm bir kimesnede şāyed ki bir fī'l-i le'im ḡörmeli olsalar lā te'ḡuzkūm biḡimā re'fetün fī dīnillāhi ḡūkm-i şerīfine 'azīm olup der-'aḡab terk-i re'fet birle icrā-yı ḡūkm-i şer'isine müsāre'at buyururlar idi.</p>	<p>Nâkıs</p>	<p>Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır.</p>
<p>En-Nūr, 24/35. “Allah, göklerin ve yerin nurudur. O'nun nurunun temsili şudur: Duvarda bir hücre; içinde bir kandil, kandil de bir cam fânüs içinde. Fânüs sanki inci gibi parlayan bir yıldız. Mübarek bir ağaçtan ne doğuya ne de batıya ait olan zeytin ağacından tutuşturulur. Bu ağacın yağı, ateş dokunmasa bile neredeyse aydınlatacak (kadar berrak)tır. Nur üstüne nur. Allah, dilediği kimseyi nuruna iletir. Allah, insanlar için misaller verir. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir.”</p>	<p>17a ... işbu eḡşer-i enver-i mu'teber edāmallāhü te' ālā men ketebehü ve vaḡa'ahü ilā yevmi'l-maḡşeri ve'l-menşeri nūrun 'alā nūr pertevinden 'uyūn-ı zā'irīn-i sā'irīn-āsā bu müteşekkīr-i ālā-i İllāhā ve du'a-güzīn-i ḡazret-i Pādīşāḡi kemterīn ḡaḡi ḡeşm-i cān ve dili rūşen ve ḡarīr olup şad ḡezār şevḡ ve sürür ile ba-'avn-i 'alīm.</p> <p>17b ...</p> <p>4 ḡaşılı nūrun 'alā nūr eyledi ol maḡca'ı</p> <p>Maḡla'u'l-envār-ı mihr-i 'ālem-ārā eyledi</p>	<p>Nâkıs</p> <p>Nâkıs</p>	<p>Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır.</p> <p>Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır.</p>
<p>eş-Şuārā, 26/193. “Onu güvenilir ruh (Cebrail) indirmiştir.</p>	<p>20a ... ḡeşm-i eḡş-rīzīn nūr-ı civār-ı Resūlullāh ile rūşen ü ḡarīr buyurup āmin yā Rabbe'l- 'ālemīn bi-ḡürmet-i men Nezele biḡi'r-rūḡu'l-emīn...</p> <p>85a ...</p> <p>144 Hem-dem-i rūḡu'l-emīn eyledi ḡāk Yerde ḡöḡde o melā'ik-menşiḡi</p>	<p>Nâkıs</p> <p>Nâkıs</p>	<p>Cebrail'in sıfatı olarak kullanılmıştır.</p> <p>Cebrail'in sıfatı olarak kullanılmıştır.</p>

er-Rum, 30/41. “İnsanların kendi işledikleri (kötülükler) sebebiyle karada ve denizde bozulma ortaya çıkmıştır. Dönmeleri için Allah, yaptıklarının bazı (kötü) sonuçlarını (dünyada) onlara tattıracaktır.”	28a ... Ma'âzallâh te'âlâ bu ümmet-i 'âli menkâbet her ne zaman terk-i temessük-i şerî'at ile kesb-i fesâda cür'et eyleseler erzâka kılet ve nebâtâta zarar u âfet ve kulûba kasâvet ve ahvâl-i âfâka 'adem-i letâfet ve her cihetle sev'ât-ı mezellet olup bahr u berde ma'âdât u fesâdâtdan vâreste olunamaz. Tâ ki ol kavm tâ'ib olup temessük-i şer'-i şerîf ile 28b şefâ'ât-ı rûhî pâk Hazret-i Şâh-ı Risâlet'i taleb ve zühd ve tâ'atle câlib olmadıkça; zirâ ol ibtilâ ancak berâ-yı intibâhdır. Nitekim Cenâb-ı Te'âlâ ve Tekâdâs Hazretleri buyurmuşlardır: zahera'l-fesâdü fi'l-berri ve'l-bahri bimâ kesebet eydi'n-nâsi liyüzîkâhüm ba'çe'l-lezî 'amilü le'allahüm yercî ün.	Nâkıs	Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır.
Lokman 31/20. “Göklerde, yerde ne varsa hepsini Allah'ın sizin hizmetinize verdiğini ve açıkça yahut gizlice üzerinizdeki nimetlerini tamamladığını görmediniz mi? Yine de insanlar arasında, hiçbir bilgisi, yol göstericisi ve aydınlatıcı bir kitabı olmadan Allah hakkında tartışıp duranlar vardır.”	41a ... esbeğallâhü ni'amehü 'aleyye hazretlerinin rûh-ı pür-fütûhları...	Nâkıs	Hz. Peygamber'in sıfatı olarak kullanılmıştır.
el-Azhab, 33/45-46. “Ey Peygamber! Biz seni bir şahit, bir müjdeleyici, bir uyarıcı; Allah'ın izniyle kendi yoluna çağırın bir davetçi ve aydınlatıcı bir kandil olarak gönderdik.”	30b ... gâh nür-ı Cemâl ile beşîr ve gâh nür-ı Celâl ile neẓîr bir sirâc-ı vehhâc-ı münîr olduklarına işâretidir ki Cenâb-ı Hâk Te'âlâ ve tekâdâs hazretleri bu taḥkîki innâ erselnâke şâhiden ve mübeşşiran ve neẓîrâ. Ve dâ'iyen ilallâhi bi-iznihî ve sirâcen münîrâ nazm-ı münîri ile keşf ve izâh buyurmuşdur. 69a ... Ol sultân-ı serîr-i levlâke levlâk ve pâdişâh-ı kişver-i innâ erselnâk 'aleyhi't-teḥâyâ mâ-dâreti'l-eflâk hazretlerini...	Tam Nâkıs	Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır. Hz. Peygamber'in sıfatı olarak kullanılmıştır.
en-Necm suresi 53. sure olup 62 ayettir.	58a ... 63 Tilâvet eyledikce süre-i Necm'i cemâlinde Şaşıp küffâr zemin-sâ-yı cebîn oldukların andım 59b ... 66 İtdiği dem iki şakḳ giysülârn didi gören Leyle-i isrâda ve'n-necm vech-i 'âlî-tâl'ati	Nâkıs Nâkıs	Surenin tamamına bir gönderme vardır. Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır.

<p>en-Necm, 53/3-4. “O, nefis arzusu ile konuşmaz. Size okuduğu Kur’an ancak kendisine bildirilen bir vahiydir.”</p>	<p>29b ... İmdi ol şecere-i tûbâ-yı cennetü'l-me'vâ, sāye-fermâ-yı sidretü'l-müntehâ, müşmire-i şemerât-ı mâ yentîku 'ani'l-hevâ mazhar-ı fevâkihi ...</p> <p>36a ... Ol hezâr-ı gülzâr-ı mâ yentîku 'ani'l-hevâ. İn hüve illâ vahyün yühâ” hazretlerinin...</p> <p>77b ... Daği ol nehâr-ı gül-zâr-ı evhâ nâtîka-sâz-ı mâ yentîku 'ani'l-hevâ ‘aleyhi a’la’t-tehâyâ hazretleri...</p> <p>85a</p> <p>141 Vahy-i yühâ” ola yoĥsâ olamaz Lâyık-ı vaşfi beşer söyleyişi</p>	<p>Tam</p> <p>Tam</p> <p>Tam</p> <p>Nâkıs</p>	<p>Hz. Peygamber’in sıfatı olarak kullanılmıştır.</p> <p>Hz. Peygamber’in sıfatı olarak kullanılmıştır.</p> <p>Hz. Peygamber’in sıfatı olarak kullanılmıştır.</p> <p>Hz. Peygamber’in sıfatı olarak kullanılmıştır.</p>
<p>en-Necm 53/9. “(Peygambere olan mesafesi) iki yay aralığı kadar yahut daha az oldu.”</p>	<p>58a ...</p> <p>61 Müfessir kâbe kavseyni ederdı ‘aşkla tefsîr</p> <p>O bedriñ ben hadeng-i ğamzesin ebrûların añdım</p>	<p>Nâkıs</p>	<p>Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır.</p>
<p>en-Necm, 53/10. “Böylece Allah kuluna vahyedeceğini vahyetti.”</p>	<p>29b ... feevhâ ilâ ‘abdiñi mâ evhâ Şallallahü te‘âlâ ‘aleyhi şalâten yübelligünâ bihâ esrâri âyâti rabbihî'l-kübrâ hazretlerinin...</p> <p>22a</p> <p>32 Be-sırr-ı âyet-i esrâ bi-‘abdiñ</p> <p>Be-nür-ı mazhar-ı evhâ bi-‘abdiñ</p> <p>77b ... Daği ol nehâr-ı gül-zâr-ı evhâ nâtîka-sâz-ı mâ yentîku 'ani'l-hevâ ‘aleyhi a’la’t-tehâyâ hazretleri...</p>	<p>Tam</p> <p>Nâkıs</p> <p>Nâkıs</p>	<p>Hz. Peygamber’in sıfatı olarak kullanılmıştır.</p> <p>Hz. Peygamber’in sıfatı olarak kullanılmıştır.</p> <p>Hz. Peygamber’in sıfatı olarak kullanılmıştır.</p>
<p>en-Necm, 53/17-18. “Göz (gördüğünden) şaşmadı ve (onu) aşmadı. Ant olsun, o, Rabbinin en büyük alametlerinden bir kısmını gördü.”</p>	<p>64b ... Daği eşfâr-ı şefâ‘at-nişâr-ı nebeviyyeleri ehdeb ya‘nî menâbit-i müjgân-ı melâhat-nişân-ı sa‘âdetleri âreste-i kühl-i kudret ve pîrâste-i şad-hâşıyyet olup tecellî-keş-i lekad ra‘â min âyâti rabbihî'l-kübrâ” teħallî-dih-i mâ zâĝa'l-başaru ve mâ taĝâ olduğundan mâ ‘adâ zât-ı müjgân-ı behcet-resân daği keşîr ü firâvân ve şeb-i İsrâ-âsâ siyeh-fâm ve tûl u dirâzide ĥüsn-i nizâm ...</p>	<p>Tam</p>	<p>Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır.</p>
<p>er-Rahman, 55/17. “O iki doğunun ve iki batının Rabbidir.”</p>	<p>59a ... âfîtab-ı ‘âlem-tâb-ı cemâlini meyân-ı meşriqayn ü maĝribeynden 59b şems-i duĥâ-âsâ izhâr u ibdâ edip cebîn-i mübini ile rabbü'l-meşriqayni ve rabbü'l-maĝribeyn nazm-ı celîliniñ râz-ı ĥâkiqatine remz imâ buyururlar idi.</p>	<p>Tam</p>	<p>Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır.</p>
<p>el-Vakıa, 56/88-89. “Fakat (ölen kişi) Allah’a yakın kılınmışlardan ise, ona rahatlık, güzel rızık ve Naîm cenneti vardır.”</p>	<p>27b ... feravĥun ve reyĥânün ve cennetü na‘îmin ittîşâfiyle mu‘atâr olduğuna binâ‘en enfüs ü âfâk mazhariyyetde ittîfâk nüktesine mebnî Cenâb-ı Rabb-i Kerîm ol zamân-ı nesîmi velâdet-i rahmet-âyet-i hazret-i Nebeviyye ile teşrif ve tekrîm buyurup cihâmî cinân-âsâ dârtü'n-na‘îm buyurmuşlardır.</p>	<p>Nâkıs</p>	<p>Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır.</p>

Saff 61/6. "Hani, Meryem oğlu İsa, "Ey İsrailoğulları! Şüphesiz ben, Allah'ın size, benden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek, Ahmed adında bir peygamberi müjdeleyici (olarak gönderdiği) peygamberiyim" demişti. Fakat (İsa) onlara apaçık mucizeleri getirince, "Bu, apaçık bir sihirdir" dediler.	48a ... Hattâ Qur'ân-ı 'Azîmü's-şân'da ve mübeşşiran bi-Rasûlin ye'tî min ba'di ismihû Ahmedü nazm-ı celîli mucibince kavm-i 'İsâ'ya olan tebşîrât-ı teşrîf-i Cenâb-ı Nebiyy-i âhîrû'z-zemân ism-i müşârtün ileyh ile î'ân buyurulmuştur.	Nâkıs	Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır.
Kalem 68/4. " Sen elbette yüce bir ahlâk üzeresin. "	80a ... Ya'ni Qur'ân-ı celîlû'l-burhân'ın hükm-i şerîfi ne ise hûlk-ı laţîf-i Muhammediyyeleri ol idi binâ-berin Cenâb-ı Rabbü'l-'âlemîn hazretleri na't-i pâkinde ve inneke le'alâ huluğun 'azîm buyurup 80b şân-ı mehâsin-i kân-ı nebevîlerin ismâ'-ı âzân-ı ekvân birle tevķir ve ta'zîm buyurmuşlardır.	Tam	Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır.
en-Nuh, 71/14. " Halbuki, o sizi evrelerden geçirerek yaratmıştır. "	25a ... 'ömr-i dünyâ yedi bin sene olduğu gibi ve kad halaķaküm eţvâren nazm-ı celîli tahķikât ve işâratından 'ayân olduğu üzere...	Tam	Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır.
el-Leyl 92/4. " Onu bürüdüğünde geceye ant olsun. "	58a ... 62 Oқurdu tıfl-ı dil giysülerında leyl [ü] yağşâyı Duhâyı ezber etmişdim anıñün ruħların andım 59b ... 65 Eyledikçe rü-yı giysüdan tülü' a ragbeti Na'tin eyler ve'd-duhâ ve'l-leyli yeğşâ âyeti	Nâkıs Nâkıs	Hız. Peygamber'in sıfatı olarak kullanılmıştır. Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır.
et-Tin, 95/4. "Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık."	55b ... Kıt' a li-Şârihi'l-Faķır Kudret-i zât-ı Hüdâvend-i kadîm Kaddine vermiş idi hüsni-kavîm Âyet-i aḥsen-i takvîmi okur Ol kadd-i mu'tedil ü hûlk-ı kerim 69a ... hazz u harîrden elyen ü eltaf olan keff-i kerem-i left-i şerîfleri semîn ü kerim ve kademeyn-i rahmet-i maķdemeyn-i mübarekeyni kavıyy u kavîm tamâm-ı tabķ-ı mantûk leķad halaķna'l-insâne fı aḥseni takvîmin idi.	Nâkıs Tam	Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır. Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır.
el-Alak, 96/5. " O insana bilmediğini öğretilir. "	58a ... Anıñçün dâ'imâ hilye-i 'aliyye-i sa'âdetlerini müşâhede ü mutâla'a 'ârif-i vâkıf ve 'âlem-i leţâ'ifi 'allemel-insâne mâ lem ya'lem 'ilm ü esrârına mazhar u mahrem eder...	Tam	Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır.
el-Beyyine, 98/7. "Şüphesiz, iman edip, salih ameller işleyenler var ya; işte onlar yaratıkların en hayırlıdır. "	25b ... Pes zât-ı vâlâ-yı risâletleri ḥayrû'l-beyyine ...	Nâkıs	Hız. Peygamber'in sıfatı olarak kullanılmıştır.

el-Fil, 105/5. "Nihayet onları yenilmiş ekin yaprakları haline getirdi."	26b ... imdâd-ı Cenâb-ı Mûte'âl yetişip ceşş-i ebâbîl ve hicâre-i sicîl ile aşâb-ı fîlî ke' aşfin me'kül ilkâ-yı ka'r-ı helâk ile tezlîl edip ercah-ı akvâl üzre...	Nâkıs	Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır.
en-Nasr, 110/1-3. " Allah'ın yardımı ve fetih (Mekke fethi) geldiğinde ve insanların bölük bölük Allah'ın dinine girdiğini gördüğünde, Rabbine hamd ederek tespihte bulun ve O'ndan bağışlama dile. Çünkü O tövbeleri çok kabul edendir."	45 Tilâvet eylesin müftiyy-i 'aşrı Dem-â-dem şâkirân âyât-ı naşrı	Nâkıs	Surenin okunması yönünde tavsiye olarak geçmektedir.

Hadis iktibasları

Hilye-i Sultânî'de 28 tam 6 nâkıs olmak üzere 34 hadis iktibası vardır. (Bk. Tablo 2) Bunlardan 31 tanesi anlatılan konuyu açıklamak üzere 2 tanesi Hz. Peygamber'in sıfatı olarak kullanılmıştır. 1 tanesi ise eserin yazımına konu olan ve Hz. Ali'den rivayetle gelen hilye hadisidir. Hadis iktibaslarının çoğunluğunun sahih kaynaklardan olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra klasik edebiyatta sıkça kullanılan ve daha çok tasavvufî çevrelerin tercih ettiği "kenzi mahfi", "levlâke levlâk" gibi rivayetler de kullanılmıştır. Sırasıyla hadisin kaynağı ve anlamı, iktibasın geçtiği yer, türü ve kullanım amacının yer aldığı tabloda varak numaraları esas alınmıştır.

Hadis iktibaslarında Allah'ın birliği, ortağının olmaması, yardımını sayesinde başarıya ulaşılabilceği, O'nun rahmetinin gazabını geçtiği, gizli bir hazineyken bilinmeyi istemesi, Hz. Peygamber'i Allah'ın terbiye etmesi, her şeyden önce Hz. Peygamber'in nurunun yaratılmış olması, Hz. Âdem yaratılmadan Hz. Peygamber'in var olduğu, Hz. Peygamber'i rüyada görmenin O'nu görmek gibi olduğu, O'nun yaşadığı çağın en hayırlı çağ olduğu, şefaatinin ümmetinden büyük günah işleyenlere olacağı, ahlakının Kur'an ahlakı olduğu, son peygamber olduğu, sırtındaki nübüvvet mührü, elinin ipek gibi yumuşak, kokusun miskden bile güzel olduğu, dünyanın ömrünün ne kadar olduğu, ismid otuyla göze sürme çekmenin faydası, habercilerin güler yüzlü ve güzel isimlilerden seçilmesi, iyi bir çığır açmanın önemi, her şeyin isminden bir nasibinin olduğu, müminlerin kolay geçimli ve yumuşak huylu olmaları gerektiği, iyiliği güler yüzlü insanların yüzünde aramak gerektiği, Kureyş kabilesinin en hayırlı kabile olduğu gibi konular yer almıştır.

Tablo II

Hadisin kaynağı ve anlamı	Metinde geçtiği yer	İktibasın türü Tam/Nâkis	İktibasın kullanım amacı
‘Aclûnî, İsmâ’îl b. Muhammed, <i>Keşfü’l-Hafâ’ ve Müzîlû’l-İlbâs ‘amma’ş-tehera mine’l-Ehâdis ‘alâ Elsineti’n-Nâs</i> , thk. Ahmed el-Kallâş, Beyrut: Mü’essesetü’l-Risâle, 1985, II, 173, (No: 2016). “ Ben gizli bir hazine idim, bilinmek istedim. ” Hz. Peygamber’e ait olmamakla birlikte hadisin manasının sahih olduğu söylenmiştir.	14b ... Hamd u şenâ zât-ı akdes-i Hüdâ’ya revâdır ki ber-muktezâ-yı hikmet-mezâ-yı küntü kenzen mahfiyyen feahbebtü en u’rafe kenz-i mahfi-i İlâhî ve sırr-ı tevhid-i lâ-mütenâhîsi bilinme hikmet-i hafiyyesine mebnî muhabbet-i zâtıyye-i ma’nevıyye-i ezeliyyesin ol sırr-ı sarî-i zât u şifât-ı mümkinât ve menşe’-i cevâhir ü a’râz-ı kâ’inât ya’nî bihter-vücüd-ı ber-güzâde-i ‘âlem şallallâhü te’âlâ ‘aleyhi ve sellem 15a hazretlerinin tülû’-ı sâti’ü’n-nür-ı Nebeviyyelerine vesîle-i aşîle-i ülä eyledi.	Nâkis	Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır.
“ Benden sonra hilyemi gören kimse, sanki beni görmüş gibidir. ” manasına gelen ve hilyelerde kullanılan bu hadisin kaynağına ulaşılamamıştır.	17b ... İmdi'l men ra’â hilyetü min ba’di fekeenemâ ra’ânî ilh. hadîs-i şerîfi müşdâkıncı ru’yet-i hilye-i sa’âdet bi-‘aynihî ru’yet-i cemâl-i cemîl-i Cenâb-ı Şâh-ı Kışver-i şefâ’at gibidir.	Tam	Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır.
Taberânî, Ebu’l-Kâsım Süleymân b. Ahmed, <i>el-Mu’cemü’l-Kebîr</i> , thk. Hamdî ‘Abdulmecid es-Selefi, (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1983), VIII, 361-363 (No: 8146). “ Dünyanın ömrü yedi bin yıldır. Ben onun son bin yılındayım. ”	23b ... ed-dünyâ seb’ate âläfi seneten ene fî ahirihâ elfün hadîs-i şerîfinden ve sâ’ir ehâdîs-i şahîhadan...	Tam	Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır.
‘Aclûnî, <i>Keşfü’l-Hafâ’</i> , II, 214 (No: 2123). “ Sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım. ” Bu meşhur söz, Hz. Peygambere ait olmamakla birlikte anlam bakımından sahih olduğu söylenmiştir.	24b ... ve mütevvic-i tâc-i vehhâc-i levläke levläk ‘aleyhi’t-tehâyâ mâ-dâretü’l-efläk hazretlerinin... 69a ... Ol sultân-ı serî-i levläke levläk ve pâdişah-ı kışver-i innâ erselnâk ‘aleyhi’t-tehâyâ mâ-dâreti’l-efläk hazretlerinin...	Nâkis Nâkis	Hz. Peygamber’in sıfatı olarak kullanılmıştır. Hz. Peygamber’in sıfatı olarak kullanılmıştır.
Bu hadis genellikle “Hayru’n-nâsi karnî” şeklinde geçmektedir. Bkz. Müslim, <i>Fedâ’ilü’s-Sahâbe</i> , 213 (No. 2533). “ En hayırlı asır, benim asımdır. ”	25b ... Nitekim sa’âdetle hayrû’l-kurûni karnî buyurmuşlardır.	Tam	Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır.
“ Her şeyin isminden bir nasibi vardır. ” sözünün kaynağına ulaşılamamıştır.	27a ... Ol sırr-ı hâşşa mebnîdir ki liküllü sey’in min ismihi naşîbün haber-i hikmet-i muşib-i Muştafavî me’âl-i münifince ism-i rebî’de naşîb-i inbât olup mâh-ı nisân-mâye-i ihsâna dahî teşâdüf münâsebetiyle sırr-ı ism-i müsemâmâde kâmilin zâhir ve ‘ayân olunmağla...	Tam	Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır.
‘Aclûnî, <i>Keşfü’l-Hafâ’</i> , I, 72 (No: 164). “ Rabbim, beni terbiye etti ve ne güzel terbiye etti. ” Senedi oldukça zayıf olan bu hadisin manen sahih olduğu söylenmiştir.	34b ... Cenâb-ı Zât-ı Pâk-i Nebvî eddebenî Rabbî ve ahsene te’dîbî hadîs-i şerîfi müşdâkıncı rahm-ı mâderde kabz-ı Yezdân ile perverde ve hüsn-i âdâbla âsüde olarak teşrîf-i ‘âlem buyurup şüret u ma’nâda nev’-i beşeriñ ta’lim-i âdâb eylemesinden istîgnâ-yı ezeliñerine imâdir.	Tam	Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır.

<p>Ebû Nu'aym el-İsfehânî, Ahmed b. 'Abdullah, <i>Hilyetü'l-Evliyâ' ve Tabakâtü'l-Asfiyâ'</i>, Beyrut-Kahire: Mektebetü'l-Hânicî-Dâru'l-Fikr, 1996, II, 131. "Ebû Müslim'den nakledildiğine göre Hz. Peygamber'e dedi ki: Allah'ın vahyettiği şeylerden biri de şudur: Mal-mülk biriktirmek ve ticaret yapan biri olmak. Ancak Rabb'ine hamd ederek tespih etmeyi, secde eden kimselerden olmayı, ölüm gelinceye kadar Rabb'e ibadet etmeyi de vahyetti."</p>	<p>37a ... 'An Ebî Müslim enne'n-Nebiyeye şallallahü te'âlâ 'aleyhi ve sellem kâle mâ evhâ'llahü te'âlâ ileyye en ecme'a'l-mâle ve eküne mine't-tâcirîni ve lâkin evhâ ileyye en sebbih bi-hamdî Rabbike ve kün mine's-sâcidîn 37b va'bud Rabbke hattâ ye'tiyeke'l-yağîn. Ya'ni Hazret-i Zât-ı Ecell ve A'lâ benim Zât-ı Risâletime mâl cem' edip tüccâr olmağı vahy u işâret buyurmadı. Lâkin Yâ Habîbim sen Rabbini hamd u şenâya mukârin olduğı halde tesbih ü takdîs ile dağı sâcidîn zümresinden ol dağı mevt-i beşeriyeye-i şuveriyeye saña gelinceye değın seniñ Rabbine sen 'ibâdet eyle diye vahy u işâret buyurup ve emr ü fermân eylediler.</p>	<p>Tam</p>	<p>Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır.</p>
<p>"Allah'ın resulü Muhammed'in (s.a.v.) doğum yeri Mekke, hicret ettiği yer Yesrib(Medine) ve mülkü de Şam'dır." Sözü'nün kaynağına ulaşılammıştır.</p>	<p>39a ... her beldenin dest-i 'udvân-ı dîninden ağız ve teşhiri ancak istilâ-i nür-ı Muhammedî iledir ve kütüb-i sâliife Cenâb-ı Te'âlâ ve Teğaddes Hazretleri ibtidâ ehl-i imân feth-i Şâm-ı şerif-resân ile handân olacağını Muhammedün Rasulu'llâhi mevlidühü Mekketün ve muhâcerehü Yesribü mülkühü bi's-Şâmi kelâm-ı akşa'l-merâmiyle a'lâm 39b buyurmuşdur.</p>	<p>Tam</p>	<p>Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır.</p>
<p>Kâdî 'Iyâz, Ebu'l-Fadl b. Mûsâ el-Yahsubî, <i>eş-Şifâ' bi-Ta'rîfi Hukûki'l-Mustafâ'</i>, thk. 'Abdüh 'Alî Kûşek, Dubai, 2013, 108. "Koku sürünmemiş olsa bile Hz. Peygamber'den tiksiniyecek bir şey ortaya çıkmaz." Kâdî 'Iyâz, <i>eş-Şifâ'</i>, 108. "Sen yaşarken de hoştun, ölüirken de hoştun."</p>	<p>39b ... Tuhr u tenezzüh ve takaddüsü kesbî ve ihtiyârî değıldir. Belki fitrî ve citibîlidir. Nitekim Kâdî 'Iyâz rağıye 'anhü'l-feyyâz hazretleri Şifâ-i Şerîf 'inde lem yekün minhü şey'un yûkrahü ve lâ gayra fayyibin kelâm-ı laţifiyle bu âli ifade buyurmuşdur ve Hazret-i 'Ali kerremallahü vecheh ve rağıyallahü 'anhü hazretleri dağı ğıfte hayyen ve meyyiten" eşer-i müsteţâbiyle cism-i pāk-i Nebevîlerini kemāl-i tenzîh 40a ve sırr-ı tâb-nāk-ı Muştafaviyelerini takdîs buyurmuşlardır.</p>	<p>Tam</p>	<p>Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır.</p>
<p>Müslim, el-İlim, 15 (No: 1017); Tirmizî, Ebû 'İsâ Muhammed b. 'İsâ, <i>el-Câmi'u's-Sahîh (Sünenü'l-Tirmizî)</i>, thk. Ahmed Muhammed Şâkir-Muhammed Fu'âd 'Abdulbâkî-İbrâhim 'Atve 'Ivaz, Mısır: Matba'atu Mustafâ el-Bâbî el-Halebî, 1975, el-İlim, 15 (No: 2675); İbn Mâce, Ebû 'Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni, <i>es-Sünen</i>, thk. Şu'âyb el-Arna'ût-'Âdil Mürşid v. dğr., Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l-'Âlemiyye, 2009, es-Sünne, 14 (No: 203); Ahmed b. Hanbel, <i>el-Müsned</i>, XVI, 326 (No: 10556). "Kim İslam'da güzel bir yol tutturur, bu güzel yol kendisinden sonra sürdürülürse, bir misli de o adeti ortaya çıkarana yazılır."</p>	<p>41a ... men senne sünneten haseneten felehü ecruhâ ve ecru men 'amile bihâ hadîş-i şerîfi mişdâkıncâ tâ be-kiyâmet nâ'il-i ecr ü rahmet ve kıyâmetde dağı vâşıl-ı nür-ı şefâ'at olmağı bi-şekk ü iştibâhdır.</p>	<p>Nâkis</p>	<p>Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır.</p>

<p>Müslim, es-Sıyâm, 127 (No: 1130); Tayâlisî, Ebû Dâvud Süleymân b. Dâvud b. el-Cârud, <i>el-Müsned</i>, thk. Muhammed b. 'Abdulmuhsin et-Türki, Mısır: Dâri Hicr, 199, IV, 350 (No: 2747). “Hz. Peygamber, Medine’ye geldiği zaman Yahudilerin aşure günü oruç tuttıkları gördü, bunu onlara sorduğunda şöyle dediler: ‘Bu, Allah’ın Kızıldeniz’de Firavn’u boğduğu ve Mûsâ’yı kurtardığı bir gündür. Bu nedenle Allah’a şükür için oruç tutuyoruz.’ Bunun üzerine Hz. Peygamber ‘Ben, Mûsâ’ya sizden daha yakınım.’ buyurdu ve Müslümanlara oruç tutmalarını istedi.”</p>	<p>41b ... Buḥārî ve Müslim-i Şerîf’de şu vechle merviyyedir: İnne’n-Nebiiyye şalla’llâhü te’âlâ ‘aleyhi ve sellem lemmâ kadime’l-Medînete fevecede’l-yehüde yeşümüne yevme ‘aşürâ’i fese’elchüm fekalü hâzâ yevmün eḡarke’llahü fhî Fir’avn ve neccâ Mûsâ fenaḡnü neşümuhü şükran li’llâhi feḡale ene eḡaḡku bi-Mûsâ minküm feşameḡhü.</p> <p>42a ... Ene eḡaḡku bi-Mûsâ minküm</p>	<p>Tam</p> <p>Nâkıs</p>	<p>Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır.</p> <p>Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır.</p>
<p>İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekir ‘Abdullah b. Muhammed el-Kûfî, <i>el-Musannef</i>, thk. Muhammed ‘Avvâme, Cidde-Beyrut: Dâru’l-Kible-Mü’essesetü ‘Ulûmi’l-Kur’ân, 2006, XVII, 521 (No: 33679). “Bana bir ulak gönderdiğiniz zaman güzel yüzlü ve güzel isimli olanını gönderiniz.”</p>	<p>47b ... bu nükteye mebnî ol Pâdişah-i kevn ü mekân ve sultân-ı ins ü cân ‘aleyhi’t-teḡâyâ fî külli vaktin ve ânin ḡazretleri vüzerâ-i ulû’l-erâ’-i Mustafâviyye ve vükelâ-i zevî’n-nihâ-yı Nebeviyyelerine emr ü fermân-ı ‘inâyet-nişân-birle izâ ebredtüm lî berîden febredühü ḡasene’l-veḡi ḡasene’l-ismi buyururlar idi.</p>	<p>Tam</p>	<p>Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır.</p>
<p>Ebû Ya’lá el-Mavsîlî, Ahmed b. ‘Alî b. el-Müsenâ et-Temîmî, <i>Müsnedü Ebû Ya’lá el-Mavsîlî</i>, thk. Hüseyin Selîm Esed, Dimeşk: Dâru’l-Me’mûn li’t-Turâs 1989, VIII, 199 (No: 4759); Beyḡakî, Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyin, <i>el-Câmi’ li-Şu’ abü’l-Îmân</i>, thk. ‘Abdula’lá ‘Abdulḡamîd ḡâmid, Riyad: Mektebetü’r-Rüşd, 2003, V, 176 (No: 3263). “ḡayrı (iyiliği) güzel yüzlü insanların yanlarında arayınız.”</p>	<p>47b ... Çünkü uḡlubü’l-ḡayra ‘inde ḡisâni’l-vücühi 48a ḡadîş-i şerîfi mişḡâkıncâ güzel yüzlü insan ekşeriyyâ maḡzar-ı ḡayr-ı Raḡmân olduḡu müsteḡni ‘ani’l-beyândır.</p>	<p>Tam</p>	<p>Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır.</p>
<p>Buḡarî, Tabîr, 10; Müslim, Rûya 11; Ebû Davud, Edeb 96; Ahmed b. Hanbel, V, 306. “Uykuda beni gören kimse, uyanırken beni görmüş gibi olur.”</p>	<p>49b ... Ve muḡakkık-ı Münâvî raḡimeḡullâhu te’âlâ ḡazretleri daḡi men ra’ânî fi’l-menâmi feseyer’eni fi’l-yeḡazati ḡadîş-i şerîfiniñ şerḡinde yaḡazada ru’yetden murâd dünyâda ru’yet olduḡuna 50a muḡaddîşin-i kirâm ve evliyâ-i ulû’l-iḡtirâmdan cemm-i ḡafiriñ zâḡib olduḡlarını keşf ve i’lâm buyurmuşdur.</p>	<p>Tam</p>	<p>Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır.</p>

<p>Tirmizî, el-Menâkıb, 8 (No: 3638); İbn Ebî Şeybe, <i>el-Musannef</i>, XVI, 515-6 (No: 32465). ‘Alî b. Ebî Tâlib’ten nakledildiğine göre o, Hz. Peygamber’i vassfettiği zaman şunları demiştir: “Rasûlullah (s.a.v.) ne dikkat çekecek kadar uzun ne de göze batacak şekilde kısa idi. Halkın orta boylusu idi, saçları ne kıvrık olup ne de sarkık idi; orta kıvrıklıkta idi. Tıknaz değildi, yüzü de yuvarlak idi. Göz kirpikleri uzundu. Dizleri, dirsekleri ve omuz başları iri ve kemikli idi. Göğsünden göbeğine kadar inen kısmında çizgi şeklinde ince kıllar vardı. Rengi kırmızıya çalan bir beyazlıktaydı. El ve ayakları dolgundu, yürüdüğünde yokuştan iner gibi hızlıca yürürdü, bir tarafa döndüğünde vücuduyla dönerdi, iki kürek kemiği arasında Peygamberlik mühürü vardı. Peygamberin sonucusu idi. İnsanların en cömerti idi. İnsanların kalbi en rahat olanı idi. Lehçesi en doğru tabiatı en yumuşak ve insanlarla muâşeretini en ikramlı olanıydı. O’nu ansızın gören ondan korkardı. O’nunla beraber olan onu severdi. O’nu anlatmaya çalışan anlatmaktan aciz kalınca ne O’ndan önce ne de O’ndan sonra bir benzerini görmedim”</p> <p>Tirmizî, Sıfatu’l-Kıyâme, 11 (No. 2436). “Şefa’atim, ümmetinden büyük günah işleyenler içindir.”</p>	<p>53b ... ‘An ‘Aliyyi’bni Ebî Tâlibin kerrema’llâhü vechehu: Kâne iza vaşafe’n-Nebiiye şalla’llâhü ‘aleyhi ve selleme. Yeğülü: Lem yekün bi’l-‘tavîl’-mümmeğiti ve lâ bi’l-‘kâşîri’l-müterreddi. Ve kâne reb’aten mine’l-‘kavmi. Lem yekün bi’l-ca’di’l-‘kaţati ve lâ bi’s-sebti. Kâne ca’den racilen. Ve lem yekün bi’l-müttahhemi ve lâ bi’l-mükelsemi ve kâne fı vecihi tedvürün. Ebyazu müşrebün. Ed’acı’l-‘ayneyni. Ehdebü’l-‘eşfari. Celûl’l-müşâsi ve’l-ketidi. Ecredü zü-mesrübetin. Şeşnü’l-keffeyni ve’l-‘kademeyni. İza meşâ tekalla’a keennemâ yenhaţtu fı şabebin. Ve iza’l’tefete iltefete me’an. Beyne ketifeyhi hâtemü’n-nübüveti ve hüve hâtemü’n-nebiyyîn. Ecedü’l-nâsi şadran. Ve eşda kuhüm leheceten. Ve elyenühüm ‘arîketen. Ve ekremehüm ‘aşireten. Men ra’âhü bedîheten habehü ve men hâleţahü muhabbeten ehabbehü. Yeğülü nâ’itühü lem era şablehü ve lâ ba’dehü miğlehü şallallahü ‘aleyhi ve sellem.</p> <p>....</p> <p>Şefâ’atî li-ehli’l-kebâ’iri min ümmetî.</p>	<p>Tam</p> <p>Nâkis</p>	<p>Tercüme ve şerhe konu olan Hz. Ali’nin hilye rivayetidir.</p> <p>Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır.</p>
<p>Dârimî, Ebû Muhammed ‘Abdullah b. ‘Abdurrahman b. el-Fadl b. Behrâm, <i>Müsnedü’l-Dârimî (Sünenü’l-Dârimî)</i>, thk. Hüseyin Selim Esed ed-Dârânî, Riyad: Dâru’l-Muğni, 2000, Mukaddime 10 (No: 61). “Şayet Hz. Peygamber’i görseydin, güneşi doğarken görmüş gibi olurdu.”</p>	<p>63a ... Nitekim Rebî’ radıyallahü ‘anhü hazretlerinin rivâyet buyurdıkları lev ra’eytehü ra’eyte’s-şemse fâli’aten eser-i şerifleri bu takrîri mübeyyindir. Ma’ânsı ol nür-ı cihânı görmek bi-‘aynihî şems-i bedâşşânî görmek gibidir demekdir.</p>	<p>Tam</p>	<p>Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır.</p>
<p>‘Abdürrezzak b. Hemmâm, Ebû Bekir es-San‘ânî, <i>el-Musannef</i> (Ma‘mer b. Râşid’in <i>el-Câmi</i>’i ile birlikte), thk. Habîburrahman el-A‘zamî, Beyrut: el-Mektebetü’l-İslâmî, 1970, II, 160-162 (No: 28989; Müslim, et-Tevbe, 15 (No 2715); Ahmed b. Hanbel, <i>el-Müsned</i>, XII, 247 (No: 7299). “Rahmetim gazabımı geçti.”</p>	<p>64a ... Ya’nî siyâh-ı çeşm-i şerîfi kisve-i şıfât-ı celâl olan nür-ı siyâha işâret ve beyâz-ı ‘ayn-i laţîfi câme-i şıfât-ı cemâl-i ilâh olan nür-ı beyâza remz ü bişâret birle sebekat rahmeti gâzabî hadîs-i kudsi-i ilâhisini tefsîr ve rivâyet buyurur idi.</p>	<p>Tam</p>	<p>Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır.</p>
<p>Beyhakî, <i>Şu‘abü’l-İmân</i>, VIII, 408 (No: 6008). “İsmid otunu kullanın. Çünkü o, gözlere fer katar ve kirpikleri kuvvetlendirir.”</p>	<p>65a ... Ve işmid-i mezkûru sitâyiş bâbında ‘aleyküm bi’l-ışmîdi feinnehü yeclü’l-başara ve yünbitü’s-şara buyurmuşlardır.</p>	<p>Tam</p>	<p>Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır.</p>

Müslim, el-Fedâ'il, 81,82 (No: 2330); Tirmizî, el-Birr ve's-Sıla, 69 (No: 2015); Ahmed b. Hanbel, <i>el-Müsned</i> , XXI, 82 (No: 13381). "Dokunduğum hiçbir kumaş parçası, ipek ve hiçbir şey Rasûlullah (s.a.v.)'in elinden yumuşak değildi. Rasûlullah (s.a.v.)'in ter kokusu tüm kokulardan ve miskten daha güzeldi."	70a ... Nitekim hâdim-i hâk-i dergâh-ı risâlet Enes-i enîsi kân-ı şefâ' at vaşf-ı dest-i lefâfet-i peyvest-i sa'âdet bâhında buyurur. Velâ mesestü hâzzen velâ harîren velâ şey'en kaţfû kâne elyene min keffî Rasûli'llâhi şalla'llâhü te'âla 'aleyhi ve sellem velâ şemimtü misken kaţfû velâ anberen kâne eţyabe min 'araķi Rasûli'llâhi şalla'llâhü te'âla 'aleyhi ve sellem.	Tam	Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır.
Buhârî, Ehâdîsu'l-Enbiyâ, 50 (No: 3455); Müslim, el-İmâre, 44 (No: 1842); Ebû Dâvud, el-Fiten ve'l-Melâhim 1 (No: 4252); Tirmizî, el-Fiten, 43 (No: 2219); İbn Mâce, el-Cenâ'iz, 27 (No: 1510); Ahmed b. Hanbel, <i>el-Müsned</i> , III, 114 (No: 1532). "Benden sonra peygamber yoktur."	74a ... Nüşâ-i nübüvvet ve ketîbe-i risâlet tamâm u tekmlî olup lâ nebiyye ba'dî hadîş-i şerîfi muktezâ-yı münîfi üzre zât-ı sa'âdet gâyet-i nebeviyyeden sonra nebi gelmeyeceğine...	Tam	Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır.
Tirmizî, el-Menâkıb, 9 (No: 3638); İbn Ebî Şeybe, <i>el-Musannef</i> , XVI, 515-6 (No: 32465). "Ve O nebilerin sonuncusudur."	74a ... Ve hüve hâtemü'n-nebiyyîn cümle-i hâliyyesi daħi bu ma'nâyı mübeyyindir.	Tam	Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır.
Ebû Sa'id 'Abdulmelik b. Muhammed b. İbrâhîm en-Neysâbüri el-Harkûşî, <i>Şerhu'l-Mustafa</i> , thk. Ebû 'Asım Nebîl b. Hâşim el-Gumarî, Mekke: Dâru'l-Beşâ'iri'l-İslâmiyye, 1424, II, 111. "O birdir, onun ortağı yoktur. Nereye yönelsen Allah Teâlâ'nın yardımıyla galipsin."	75a ... İmâm Tirmizî rivâyeti üzre derûnunda vaħdehü lâ şerîke leh nüvişte ve etrâfi tevecceh hayşü şî'te feinneke manşûrun elţâf-ı İlahiyyesiyle âreste idi.	Tam	Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır.
Beyhakî, <i>Şu'abü'l-İman</i> , X, 447 (No: 7777). "Müminler kolay geçimli ve yumuşak huyludur."	79b ... bu üsve-i hasenelerine ümmetlerini daħi terğib ve teşvîk edip el-mü'minüne heyyinüne leyyinün buyurmuşlar.	Tam	Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır.
Müslim, Salâtü'l-Müsafirîn, 139 (No: 746). "Hz. Peygamber'in ahlakı Kur'an idi."	80a ... Bu takrîre mebnî ümmü'l-mü'minîn Hazret-i 'Âişe radıyallahü 'anhâ'ya hulûk-ı Muhammediyelerinden su'âl olunduğda hulûkuhu'l-Ķur'an maķâl-i mu'ciz-me'alleriyle cevâb buyurmuşlardır.	Tam	Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır.
Suyûtî, Celâlüddin 'Abdurrahman b. Ebû Bekir b. Muhammed el-Hudayrî, <i>ed-Dürri'l-Mensûr</i> , Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1993, IV, 330. "Allah, kabileleri seçti, beni en hayırlı kabilenin içinde kıldı."	80b ... Ol nesl-i pâk-i sulţân-ı serîr-i erselnâk 'aleyhi't-tehâyâ mâ dâretü'l-eflâk hazretleri nesl ü kabîle cihetinden daħi kâffe-i nâsin ekrem ü şrefidir. Ya'ni inne'llâhe te'âla ihtâre'l-ķabâ'ile fece'alenî fî hayrihim kabîleten hadîş-i şerîfi müfâdî...	Tam	Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır.
Halebî, Ebu'l-Ferec 'Alî b. İbrâhîm b. Ahmed, <i>İnsânu'l-Uyûn fî Sireti'l-İmîni'l-Me'mân (es-Siretu'l-Halebiyye)</i> , Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1427, I, 215. "Ey Rabbim! Bunlar (melekler) sırtına neden bakıyorlar?"	88a ... Hazret-i Şafiyullah'a bâ'iş-i istifâr olup haķikat-i hâli bi'l-istihbâr Yâ Rabbi mâ bâlû hâ'ülâ'i'l-illezîne yenzurüne ilâ zahrî buyurdular. Ya'nî yâ Rabbi bu melâ'ike-i kirâmîn hâl ve şanları nedir ki benim zahrime müstemirran nazar edip müsteğrak tûrurlar. Cenâb-ı Bârî te'âla ve teķaddes hazretleri buyurur ki	Tam	Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır.
Halebî, <i>İnsânu'l-Uyûn</i> , I, 215. "Onlar (melekler), senin sırtından çıkan son peygamber Hz. Muhammed'in nuruna bakıyorlar."	88b yenzurüne ilâ nûri Muhammedi hâtemi'l-enbiyâ'i'l-lezzî eħricühü min zahrîke ilh. Ya'nî ol hâtemü'l-enbiyâ Muhammed Muştafa ki anı seniñ zahrından ihrâc edip Nebiyy-i aħir zamân ederim anîñ nûr-ı Muhammedilerine nazar ederler.	Tam	Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır.

<p>‘Aclûni, <i>Keşfü'l-Hafâ</i>, I, 311-2 (No: 827). “Ey Câbir! Şüphesiz Allah, eşyayı yaratmadan önce kendi nurundan senin Peygamber’inin nurunu yarattı.”</p>	<p>86a ... Ma'lûm ola ki yâ Câbir inne'llâhe te'âlâ hâlağa qable'l-eşyâ'î nûra nebiyyike min nûrihi hadîş-i şihhât-ı şerîfe mefhûmât-ı 86b nüket-âyâtından aşhâb-ı siyer ve erbâb-ı haberîñ baş u beyânları hülâsası budur ki Cenâb-ı Hâllâk-ı cihân celle şântühü'l-mennân icâd-ı ekvândan nice yüz biñ yıl akdem kendi nûr-ı zât-ı akdes-i ahâdiyye-i İlähiyye'sinden Hâbib-i Ekrem'i ‘aleyhi’ş-şalâtü ve’s-selâmiñ nûr-ı Muhammediyye-i vâhidiyyesin ca’l u icâd edip...</p>	<p>Tam</p>	<p>Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır.</p>
<p>‘Aclûni, <i>Keşfü'l-Hafâ</i>, II, 173 (No: 2017). “Hz. Âdem, su ile çamur arasında iken ben Peygamberdim.”</p>	<p>86b ... nice biñ sâl ma’iyyet-i Hâbib-i bî-mişâl’de tesbîhât ve tehlîlât-ı Rabb-i mûte’âl ile mazhar-ı esrâr-ı kemâl olduğdan soñra sâ’ir envâr-ı ‘âliyye ervâh-ı tayyibe zuhûra gelip küntü nebiyyen ve Âdemü beyne'l-mâ'î ve't-tûn hadîş-i şerîfi muktezâ-yı münîfi üzre ervâha teblîğ-i esrâr-ı nübüvvet buyurur iken...</p>	<p>Tam</p>	<p>Anlatılan konuya uygun olarak kullanılmıştır.</p>

Şiir iktibasları

İkisi kıt’a birisi beyit olmak üzere üç Arapça şiir iktibas edilmiştir. (Bk. Tablo 3) Bu şiirler anlatılan konuya uygun olarak nâkıs iktibas türünde kullanılmıştır. Şiirlerin kaynaklarına ulaşılammakla birlikte tercümeleleri verilmiştir. 44b’deki kıt’a el-Hâfız Şemseddin Muhammed b. Nasırrüddin ed-Dımeşkî’ye ait olup Hz. Peygamber’in doğumu vesilesiyle köle azat eden Ebu Leheb’in cehennemde çektiği azabının pazartesi günleri hafiflemesini anlatmaktadır. 46a’daki Yahya b. Yusuf es-Sarsârî’ye ait kıt’a da mevlid törenlerinde ayağa kalkma geleneğine bir gönderme yapılmaktadır. Hassan b. Sabit’e air 47a’daki beyitte Hz. Peygamber’in göğsünün yarılması mucizesine bir gönderme vardır.

Tablo III

Metinde geçtiği yer	Arapça metin	Türkçe çevirisi
<p>44b ...</p> <p>Kit'a</p> <p>İzā kāne hāzā kāfirün cā' e zemmehū Ve tebbet yedāhū fi'l-cehīmi muḥalledā</p> <p>Etā ennehū fi'l-yevmi'l-işneyni dā'imen Yūhaffefū 'anhū bi's-surūrī bi Aḥmedā</p> <p>Femā tezannu bi'l-'abdi'l-lezī kāne 'umruhī Bi-Aḥmede mesrūran ve māte muvaḥḥidā</p>	<p>إذا كان هذا كافر جاء ذمه وتبت يده في الجحيم مخلدا</p> <p>أتى أنه في يوم الاثنين دائماً يخفف عنه بالسرور بأحمداً</p> <p>فما الظن بالعبد الذي كان عمره بأحمد مسروراً ومات موحداً</p>	<p>Bu kafir zemmedildiğinde Elleri cehennemde sonsuza kadar kurusun diye</p> <p>Fakat Muhammed (s.a.v.)'in doğumuna sevindiği için pazartesi gününde azabı hafifletilir.</p> <p>Ki, Ahmed (s.a.v.)'in doğumuna sevinen ve hayatı muvahhit olarak yaşayan ve ölen kulun halî ne kadar güzeldir!</p>
<p>46a ...</p> <p>Kit'a -i merğûbe-i Ḥazret-i Yahyâ eş-Şarşarî:</p> <p>Kālilün li-medhi'l-Muştafā'l-ḥaṭṭi bi'z-zehabi 'Alā varākin min ḥaṭṭi men aḥsene min kütübī</p> <p>Ve en tenheza'l-eşrafū 'inde semā'ihī Kıyāmen şūfūfen ev çişiyyen 'ale'r-rükebi</p>	<p>قليل لمنح المصطفى الخط بالذهب على ورق من خط من أحسن من كتب</p> <p>وأن تنهض الأشراف عند سماه قياما صوفاً أو جُبناً على الركب</p>	<p>Mustafa (s.a.v.)'yı altın yazı ile methetmek azdır en güzel yazan kişinin hattından bir kâğıda.</p> <p>Onun adını duyan eşraf, hürmetle saf durur ayağa kalkar veya diz çöker.</p>
<p>47a ... şā'ir-i māhir-i sultān-ı dū-cihān Ḥazret-i Ḥassān raḥīye 'anhū'l-mennān na't-i pākinde buyurmuşdur.</p> <p>Feşakku lehū min ismiḥī li-yūci'llehū</p> <p>Fezū'l-'arşi Maḥmūdū hāzā Muḥammed</p>	<p>فشق له من اسمه ليحله</p> <p>فنو العرش محمود وهذا محمد</p>	<p>Adını yüceltmek için göğsünü yarıdı</p> <p>Yüce Arşın sahibi, övülenin ki o Muhammed (s.a.v.)'dir</p>

Sonuç

Osmanlı ilmiye sınıfına mensup ve devrinin iyi yetişmiş simaları arasında yer alan Rusçuklu Ali Fethi Efendi şairliği, mütercimliği, kütüphanecilik çalışmaları ve tasavvufî kimliği ile dikkate şayan bir şahıdır. Konusunu dinî muhtevadan alan çalışmalarının yanı sıra jeolojiye dair de bir tercümesi vardır. Peygamber sevgisinin bir nişanesi olarak kaleme aldığı *Hilye-i Sultānî*'si ise kaynaklarda geçtiği üzere sadece bir hilye tercümesi ve şerhi değildir. Bu durum eserin ilk on bölümünde kaleme alınan mensur bir mevlid metninden anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber'in doğumundan önce ve doğumu esnasında gerçekleşen mucizeler, Mevlid törenlerinin tarihçesi ve icrası, rüyada görmenin O'nu görmek gibi olduğu konular ele alınarak adeta hilye tercümesine bir zemin hazırlanmıştır. Bunun yanı sıra tercümedeki çoğu na't olarak yazılmış lirik manzumeler eseri diğer mensur hilyelerden ayırmaktadır.

Eserle ilgili bir diğer husus her ne kadar halkın anlayış seviyesine uygun olarak yazılma gayesi belirtilmişse de kullanılan uzun tamlamalar ve ağıdalı dil bunun metne yansımadığını göstermektedir. Zikredilmesi gereken bir başka nokta da eserin Sultan Abdülmecid'e takdim edildikten sonra çoğaltılmamasıdır. Yine

eserin muhtelif yerlerindeki manzumeler, ayet, hadis ve şiir iktibasları klasik şerh geleneğinin tatbik edildiğini göstermektedir. Ali Fethi Efendi'nin ilmiye sınıfından olması hasebiyle bu iktibasları rahatlıkla kullandığı görülmektedir.

İktibaslarla ilgili yapılabilecek değerlendirmelerde ise şunları söylemek mümkündür.

1. İktibas sanatı zengin bir ayet, hadis, atasözü, kelim-i kibar, nükte, kıssa, menkıbe vb. kaynak bilgisi gerektirmektedir. Rusçuklu Ali Fethi Efendi'nin bu donanımına sahip olduğu yaptığı iktibaslardan anlaşılmaktadır. Nitekim bu iktibaslar eserde ifadeye güzellik katarken anlamı da güçlü hale getirmiştir.
2. Teknik olarak bakıldığında ise *Hilye-i Sultânî*'de 47 ayet, 32 hadis ve 3 Arapça şiir iktibası yapılmıştır.
3. Ayet iktibaslarının çoğu nâkıs iktibas olup, anlatılan konuyu açıklamak için yapılmıştır.
4. Hem ayet hem de hadis iktibaslarında nâkıs olanlar genelde Hz. Peygamber'in sıfatı olarak kullanılmıştır.
5. Tam hadis iktibaslarının ise çoğunlukla anlatılan konuyu açıklamak üzere yapıldığı görülmektedir.
6. En fazla iktibas edilen ayet, hilye tablolarında yer alan "(Ey Muhammed!) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik." (Enbiya, 107) ayetidir. Beş nâkıs, bir tam olmak üzere altı defa kullanılmıştır. Bunu beş nâkıs iktibasla "... İşte size Allah'tan bir Nûr ve apaçık bir kitap (Kur'an) gelmiştir." (Mâide, 15) ayeti takip etmektedir.
7. "O, nefis arzusu ile konuşmaz. Size okuduğu Kur'an ancak kendisine bildirilen bir vahiydir." (Necm, 3-4) ayeti üç tam, bir nâkıs iktibasla, "Böylece Allah kuluna vahyedeceğini vahyetti." (Necm, 10) ayeti ise ikisi nâkıs biri tam olmak üzere üç iktibasla kullanılmıştır.
8. Tevbe, 33; Hicr, 29; İsrâ, 1; Nûr, 35; Şuarâ, 193; Ahzâb, 45; Necm, 1; Leyl, 4 ve Tîn, 4. ayetleri de ikişer diğer ayetler ise birer defa iktibas edilmiştir.
9. Ayet iktibaslarında Allah, Hz. Peygamber, Cebrail, Mekke, Kâbe, İnsanın yaratılışı ve ahlakî değerler gibi konulara yer verilmiştir. Hz. Peygamber'le ilgili olan iktibasların eserde ele alınan konu itibarıyla daha fazla olduğu görülmektedir.
10. Hadis iktibaslarında iki defa kullanılan "Levlâke" hadisi dışında tek iktibasla yetinildiği anlaşılmaktadır.
11. Senedi sahih olmamakla birlikte tasavvufî ve edebî çevrelerce sıklıkla kullanılan mevzu hadislere yer verildiği görülmektedir.

12. Hadis iktibaslarında Allah, Hz. Peygamber'in vasıfları, dünya, Kureyş kabilesi ve müminleri vasıfları gibi konulara yer verilmiştir. Ayet iktibaslarında olduğu gibi hadis iktibaslarında da büyük bir yekunu Hz. Peygamber'le ilgili olanlar tutmaktadır.
13. Arapça şiir iktibasları ayet ve hadislerle göre sayıca az olmakla birlikte anlatılan konuya uygun oldukları için alıntılındıkları anlaşılmaktadır. İktibasların üçü de Hz. Peygamber'e duyulan sevgi ve O'nun övgüsü için yazılan şiirlerden seçilmiştir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support: The authors declared that this study has received no grant support.

Kaynakça/References

- Abdürrezzak b. Hemmâm, Ebû Bekir es-Sanânî. *el-Musannef* (Mamer b. Râşid'in *el-Câmî* ile birlikte). thk. Habîburrahman el-Azamî. 12 cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1970.
- Aclûnî, İsmâ'îl b. Muhammed. *Keşfü'l-Hafâ ve Müzîlü'l-İlbâs amma'stehera mine'l-Ehâdis alâ Elsineti'n-Nâs*. thk. Ahmed el-Kallâş. 2 cilt. Beyrut: Mü'essesetü'r-Risâle, 1985.
- Ahmed b. Hanbel. *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*. thk. Şuayb el-Arnaût ve diğerleri. 50 cilt. Beyrut: Mü'essesetü'r-Risâle, 1997.
- Ahmed Cevdet Paşa. *Belâgat-ı Osmâniyye*. Hazırlayan: Turgut Karabey ve Mehmet Atalay. Ankara: Akçağ Yayınları, 2000.
- Ahmed Lütfî Efendi. *Vak'a nüvis Ahmed Lütfî Efendi Tarihi*. haz. M. Münir Aktepe. 9 cilt. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1984.
- Ahmed Vefik Paşa. *Lehce-i Osmânî*. Hazırlayan: Recep Toparlı. Ankara: TDK Yayınları, 2000.
- Ali Nazîmâ ve Fâik Reşad. *Mükemmel Osmalı Lugati*. Hazırlayan: Necat Birinci vd. Ankara: TDK Yayınları, 2009.
- Aras, Veli. "Hilye ve Hilyeler." *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*. 4: 235-238. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1981.
- Babanzade Bağdatlı İsmail Paşa. *Hediyetü'l-arifin Esmâü'l-müellifin ve Asarü'l-musannifin*. Hazırlayan Nail Bayraktar. İstanbul: 1338.
- Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyn. *el-Câmî li-Şuabü'l-İmân*. thk. Abdulalâ Abdulhamîd Hâmid. 14 cilt. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 2003.
- Bilgegil, M. Kaya. *Edebiyat Bilgi ve Teorileri (Belâgat)*. İstanbul: Enderun Yayınları, 1989.
- Birinci, Ali. "Mehmet Ali Fethî (Rusçuklu)." *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*. 2:104-105. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 1999.

- Buharî, Ebû 'Abdullah Muhammed b. İsmâ'îl. *Sahîhu'l-Buhârî*. Beyrut: Dâru İbn Kesir, 2002.
- Bursalı Mehmet Tahir. *Osmanlı Müellifleri*. 3 cilt. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333.
- Cunbur, Müjgan. "Şemâil-i Şerife ve Hilye-i Nebeviler." *Diyanet İlmî Dergi-Hz. Muhammed Özel Sayısı*. (1970): 37-45.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. el-Fadl b. Behrâm. *Müsnedü'd-Dârimî (Sünenü'd-Dârimî)*. thk. Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî. 4 cilt. Riyad: Dâru'l-Muğnî, 2000.
- Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 1998.
- Ebû Dâvud, Süleymân b. El-Eş'âs es-Sicistânî. *Sünenü Ebî Dâvud*. Thk. Şuayb el-Arnaût ve diğerleri. 7 cilt. Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyeye, 2009.
- Ebû Nuaym el-İsfehânî, Ahmed b. Abdullah. *Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtu'l-Asfiyâ*. 10 cilt. Beyrut-Kahire: Mektebetü'l-Hânicî-Dâru'l-Fikr, 1996.
- Ebû Saîd Abdülmelik b. Muhammed b. İbrâhîm en-Neysâbü'rî el-Harkûşî. *Şerhu'l-Mustafâ*. Thk. Ebû Âsım Nebîl b. Hâşim el-Gumarî. 6 cilt. Mekke: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1424.
- Ebû Ya'lâ el-Mavsîlî, Ahmed b. Alî b. El-Müsennâ et-Temîmî. *Müsnedü Ebû Ya'lâ el-Mavsîlî*. Thk. Hüseyin Selîm Esed. 16 cilt. Dîmeşk: Dâru'l-Me'mûn li't-Turâs 1989.
- Ece, Selâmî. "İktibas." *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 19, (2002): 39-53.
- Erdoğan, Mehtap. "Türk Edebiyatında Manzum Hilyeler." Doktora tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, 2011.
- Ergin, Osman Nuri. *Muallim Cevdet'in Hayatı, Eserleri ve Kütüphanesi*. İstanbul: İstanbul Belediyesi, 1937.
- Fatin Davud. *Hâtimetü'l-Eş'âr*. İstanbul: İstihkâm Alayları Litografya Destgâhı, 1271.
- Gövsâ, İbrahim Alâettin. *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*. İstanbul: Yedigün Neşriyat, 1946.
- Güngör, Zülfikar. "Türk Edebiyatında Hilye-i Nebevi Türünün Doğuşu Gelişimi ve Sebepleri." *Tasavvuf* 10, no. 1 (2003): 185-199.
- Güngör, Zülfikar. "Türk Edebiyatında Türkçe Manzum Hilye-i Nebevîler ve Nesimî Mehmed'in Gülistân-ı Şemâil'i." Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, 2000.
- Halebî, Ebu'l-Ferec Alî b. İbrâhîm b. Ahmed. *İnsânu'l-Uyûn fî Sîreti'l-Emîni'l-Me'mûn (es-Sîretü'l-Halebiyye)*. 3 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1427.
- Haskan, Mehmet Mermi. *Eyüplü Meşhurlar*. 2 cilt. İstanbul: Eyüp Belediyesi Yayınları, 2004.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed el-Kûfî. *El-Musannef*. Thk. Muhammed Avvâme. 26 cilt. Cidde-Beyrut: Dâru'l-Kıble-Mü'essesetü 'Ulûmi'l-Kur'ân, 2006.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî. *Es-Sünen*. Thk. Şuayb el-Arnaût-Âdil Mürşid ve diğerleri. 5 cilt. Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyeye, 2009.
- İnal, İbnülemin Mahmud Kemal. *Son Asır Türk Şairleri*. İstanbul: Orhaniye Matbaası, 1930-1942.
- Kâdî İyâz, Ebu'l-Fadl b. Mûsâ el-Yahsubî. *eş-Şifâ bi-Tarîfi Hukûki'l-Mustafâ*. thk. Abdûh Alî Kûşe. Dubai: 2013.
- Karahan, Abdulkadir. *Hâkânî Mehmed Bey'in Hilye-i Şerife'si*. İstanbul: Sabah, 1992.
- Karaman, Hayreddin. *Gönüllerin Süsü, Hanelerin Zineti Hilye / Peygamberimizin Şekil ve Şemâili*. İstanbul: Ufuk Yayınları, 2008.
- Kortantamer, Tunca. "Teori Zemininde Metin Şerhi Meselesi" *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Araştırmaları Dergisi* 8, (1994): 1-10.
- Külekçi, Numan. *Hilye*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1988.
- Macdonald, D. B. "İktibas." *İslâm Ansiklopedisi*, 5/2:959 İstanbul: MEB Yayınları, 1967.

- Mahmud Cevad. *Maârif-i Umûmiye Nezâreti Tarihçe-i Teşkilâtı ve İcrâatı*. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1338.
- Mardin, Ebül-ulâ. *Huzur Derstleri*. Hazırlayan İsmet Sungurbey. İstanbul: 1956-1966.
- Mehmed Ali Fethi Efendi. *Terceme-i Kelâm-ı Erba'în-i Hazret-i Ali el-Murtazavî*. İstanbul: Beyoğlu Kışlak-ı Hümâyûnu Litografyası, 1276.
- Mehmed Süreyya. *Sicil-i Osmânî*. 4 cilt. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1308.
- Mermer, Kenan. *Klasik Şerh Geleneğinde Üslûp: Kasîde-i Bürde Örneği*. İstanbul: İz Yayınları, 2018.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî. *Sahîh-i Müslim*, thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî. 5 cilt. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1991.
- Öztürk, Yaşar Nuri. *Kutsal Gönüllü Veli Kuşadalı İbrahim Halveti, Hayatı, Tasavvufî Düşünceleri, Mektuplar*. İstanbul: Fâtih Kitabevi, 1982.
- Pala, İskender. *Hilye-i Saâdet*. Ankara: TDV Yayınları, 1991.
- Saraç, M. A. Yekta. *Klâsik Edebiyat Bilgisi: Belâgat*. İstanbul: Gökkuşbuca Yayınları, 2010.
- Suyûtî, Celâlüddin Abdurrahman b. Ebû Bekir b. Muhammed el-Hudayrî. *ed-Dürri'l-Mensûr*. 8 cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1993.
- Şemseddin Sâmî. *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1317.
- Şıra, Hüseyin. "Rusçuklu Ali Fethi Efendi, Hayatı Eserleri ve Hilyesi." Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 2008.
- Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed. *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, thk. Hamdî Abdulmecîd es-Selefî. 25 cilt. Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1983.
- Tayâlisî, Ebû Dâvud Süleymân b. Dâvud b. el-Cârud. *el-Müsned*. thk. Muhammed b. Abdulmuhsin et-Türkî. 4 cilt. Mısır: Dâru Hicr, 1999.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ. *el-Câmiu's-Sahîh (Sünenü't-Tirmizî)*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir-Muhammed Fuâd Abdalbâkî-İbrâhim Atve İvaz. 5 cilt. Mısır: Matbaatu Mustafâ el-Bâbî el-Halebî, 1975.
- Tuman, Mehmet Nail. *Tuhfe-i Nâilî: Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri*. Hazırlayan Cemal Kurnaz, Mustafa Tatçı. 2 cilt. Ankara: Bizim Büro Yayınları, 2001.
- Uzun, Mustafa İsmet. "Hilye." *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 17:44-47. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Uzun, Mustafa İsmet. "İktibas: Türk Edebiyatı." *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 22: 52-54. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Yardımlı, Ali. "Hilye-i Saâdet: Peygamber Efendimizin Yaratılış Güzellikleri." *Kubbealtı Mecmuası* 4, (1978): 12-25.